

KL Piaszów

ARCHEOLOGIA MIEJSCA PAMIĘCI
THE ARCHAEOLOGY OF THE MEMORIAL SITE

Splącamy dług pamięci o ofiarach KL Plaszow, bo jest to naszym obowiązkiem.

prof. Piotr Gliński
Wiceprezes Rady Ministrów
Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego

We discharge the debt of memory about the victims of KL Plaszow, since it is our duty.

Prof. Piotr Gliński
The Vice President of the Council of Ministers
The Minister of Culture and National Heritage

Ucząc o przeszłości, możemy zmieniać przyszłość. Temu służy historia i temu – jestem przekonany – służyć będzie nasza pamięć o KL Plaszow.

prof. Jacek Majchrowski
Prezydent Miasta Krakowa

By teaching about the past we can change the future. That is the purpose of history, and, I am convinced, that will be the purpose of our memory of KL Plaszow.

Prof. Jacek Majchrowski
The Mayor of the City of Kraków

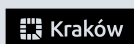
KL Płaszów

ARCHEOLOGIA MIEJSCA PAMIĘCI
THE ARCHAEOLOGY OF THE MEMORIAL SITE

KL Płaszów. Archeologia miejsca pamięci

Kolegium Wydawnicze Muzeum Krakowa: Jacek Salwiński (przewodniczący), Marcin Baran (sekretarz), Monika Bednarek, Anna Biedrzycka, Elżbieta Firlet, Ewa Gaczoł, dr Piotr Hapanowicz, prof. Zdzisław Noga, Wacław Passowicz, Joanna Strzyżewska, dr Andrzej Szoka, Maria Zientara

Badania archeologiczne, których rezultaty przedstawiono w niniejszym wydawnictwie, zostały zrealizowane jako część projektów pt. *Opracowanie studium dot. opieki nad krakowskimi miejscami pamięci z KL Płaszów jako częścią Trasy Pamięci MHK (2016–2017) i Działania badawcze i edukacyjne zawiązane z Miejscem Pamięci KL Płaszów jako częścią Trasy Pamięci MHM Krakowa (2018–2019)* finansowanych ze środków Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz Gminy Miejskiej Kraków.

Kierownicy projektów:

Tomasz Owoc, Marta Śmietana

Współpraca merytoryczna:

Monika Bednarek, Katarzyna Kocik, Ryszard Kotarba, Robert Kulig, Beata Łabno, Karolina Ożóg, Roma Sendyka

Recenzenci:

dr Dawid Kobiałka, prof. dr hab. Zdzisław Noga

Projekt i skład:

Piotr Lipowiecki

Redaktor prowadzący:

Dorota Strojnowska

Tłumaczenie: B-Side Language Solutions/Joanna Bełch-Rucinska

Fotografie terenowe:

Katarzyna Bednarczyk, Igor Pieńkos

Fotografie obiektów:

Tomasz Kalarus

Fotografie archiwalne:

National Archives and Records Administration/NARA, Instytut Pamięci Narodowej/IPN, Muzeum Krakowa

Na okładce wykorzystano fotografię Pomnika Ofiar Faszyzmu autorstwa Kamila Karskiego

Fragmety relacji pochodzą z Archiwum Żydowskiego Instytutu Historycznego im. Emanuela Ringelbluma oraz USC Shoah Foundation Institute for Visual History and Education

ISBN 978-83-66334-26-7

© Muzeum Historyczne Miasta Krakowa, 2019
Rynek Główny 35, 31-011 Kraków

Centrum Obsługi Zwiedzających

Rynek Główny 1, 31-042 Kraków

tel.: 12 426 50 60

info@muzeumkrakowa.pl

www.muzeumkrakowa.pl

www.facebook.com/muzeumkrakowa

www.facebook.com/KLPaszow

Druk: Unidruk Kraków

KAMIL KARSKI

KL Płaszów

ARCHEOLOGIA MIEJSCA PAMIĘCI
THE ARCHAEOLOGY OF THE MEMORIAL SITE

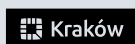

Muzeum Krakowa

Kraków 2019

KL Płaszow. The Archaeology of the Memorial Site

The Publishing Board of the Museum of Krakow: Jacek Salwiński (Chairman), Marcin Baran (Secretary), Monika Bednarek, Anna Biedrzycka, Elżbieta Firlet, Ewa Gaczoł, Dr Piotr Hapanowicz, Prof. Zdzisław Noga, Wacław Passowicz, Joanna Strzyżewska, Dr Andrzej Szoka, Maria Zientara

The archaeological research, the findings of which are presented in this publication, have been implemented as a part of projects entitled *The Study of the Protection of Kraków Memorial Sites, with KL Płaszow as a Part of the MHK Memory Trail (2016-2017)* and *Research and Educational Activities Related to KL Płaszow Memorial Site as a Part of the MHK Memory Trail (2018-2019)* financed by the Ministry of Culture and National Heritage and the Municipality of Kraków.

Project Managers:

Tomasz Owoc, Marta Śmietana

Content-related cooperation:

Monika Bednarek, Katarzyna Kocik, Ryszard Kotarba, Robert Kulig, Beata Łabno, Karolina Ożóg, Roma Sedyka

Reviewers:

Dr Dawid Kobiątka, Prof. Zdzisław Noga

Design and typesetting:

Piotr Lipowiecki

Commissioning Editor:

Dorota Strojnowska

Translation: B-side Language Solutions/Joanna Bełch-Rucińska

Field photographs:

Katarzyna Bednarczyk, Igor Pieńkos

Photographs of exhibits:

Tomasz Kalarus

Archival photographs:

National Archives and Records Administration/NARA, Institute of National Remembrance/IPN, Museum of Krakow

The cover depicts a photograph of the Monument of Victims of Fascism by Kamil Karski.

The fragments of accounts have been provided by the Archives of Emanuel Ringelblum Jewish Historical Institute and USC Shoah Foundation, the Institute for Visual History and Education.

ISBN 978-83-66334-26-7

© Muzeum Historyczne Miasta Krakowa, 2019

Rynek Główny 35, 31-011 Kraków

The Visitor Service Centre

Rynek Główny 1, 31-042 Kraków

tel.: 12 426 50 60

info@muzeumkrakowa.pl

www.muzeumkrakowa.pl

www.facebook.com/muzeumkrakowa

www.facebook.com/KLPłaszow

Print: Unidruk Kraków

Spis treści | Contents

Piotr Gliński		Piotr Gliński
<i>Godne upamiętnienie</i>	7	<i>Proper Commemoration</i>
<hr/>		
Jacek Majchrowski		Jacek Majchrowski
<i>Świadomość miejsca</i>	9	<i>The Awareness of Place</i>
<hr/>		
Michał Niezabitowski		Michał Niezabitowski
<i>Pamięć i wyzwanie</i>	11	<i>Memory and Challenge</i>
<hr/>		
Kamil Karski		Kamil Karski
<i>Archeologia miejsca pamięci</i>	19	<i>The Archaeology of the Memorial Site</i>
<hr/>		
Zabytki	44	Artifacts
<hr/>		
Bibliografia i przypisy	218	References and notes

Współczesny widok na plac apelowy, 2017 r.

A contemporary view of the assembly square, 2017.

Godne upamiętnienie

Gdy odwiedza się teren dawnego KL Plaszow, przychodzi na myśl określenie *nie-miejsce pamięci*. Takiego sformułowania użył Claude Lanzmann, twórca filmu *Shoah* po spotkaniu z Szymonem Srebrnikiem – ocalałym z niemieckiego obozu zagłady Kulmhof. Srebrnik, odwiedzając po latach Chełmno nad Nerem, w którym nie pozostał niemalże żaden ślad po tragedii, poruszony stwierdził: „Trudno poznać to miejsce, ale to się działo właśnie tutaj”. Lanzmann nazywa takie miejsca, zniekształcone przez czas, brak utrwalenia pozostałej po miejscach kaźni substancji materialnej, *nie-miejscami pamięci*.

Na terenie byłego KL Plaszow spoczywają szczątki prawie 10 tysięcy ofiar ludobójczych działań niemieckiej III Rzeszy, w przeważającej liczbie Żydów z krakowskiego getta oraz innych likwidowanych gett: w Bochni, Tarnowie, Wieliczce, Rzeszowie, Przemyślu, z obozu w Szebniach, a także wielu z kierowanych do Auschwitz Żydów ze Słowacji i Węgier.

Proper Commemoration

When one visits the area of former KL Plaszow, the term *non-place of memory* comes to mind. This wording was used by Claude Lanzmann, the creator of *Shoah* movie on meeting Szymon Srebrnik, a survivor from Kulmhof German extermination camp. Visiting Chełmno on the Ner River after many years to see almost no trace of the tragedy was a touching experience to Srebrnik who said, “It is difficult to recognise this place, but it was happening right here.” Lanzmann refers to such places, distorted by time and failure to preserve the material substance left after the places of execution, as *non-places of memory*.

In the area of former KL Plaszow rest the remains of almost 10,000 victims of genocidal activities of the German Third Reich, in the vast majority of Jews from Kraków ghetto and other liquidated ghettos: in Bochnia, Tarnów, Wieliczka, Rzeszów, Przemyśl, from the camp in Szebnie, as well as many of the Jews directed to Auschwitz from Slovakia and Hungary.

W tej liczbie ofiar znajdują się także około 2 tysiące Polaków przywożonych tutaj z niemieckich więzień krakowskich na rozstrzelanie oraz Romowie.

Po przeszło 70 latach od zakończenia wojny przyszedł czas, by teren KL Plaszow przestał już być *nie-miejscem pamięci*, obciążonym zapomnieniem i zaniedbaniem.

Obecnie, dzięki intensywnym badaniom archeologicznym, poznajemy topografię i rozplanowanie terenu zbrodni, poznajemy ścieżki, po których chodzili prześladowani ludzie. Uobecnia się przed naszymi oczami los ofiar. Wybrzmiewa świadectwo o tym, co się w tym miejscu wydarzyło w czasie II wojny światowej i niemieckiej okupacji. Spłacamy dług pamięci o ofiarach KL Plaszow, bo jest to naszym obowiązkiem.

Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, poprzez programy dotacyjne, wsparło szereg działań, które upamiętnią to miejsce we właściwy, godny sposób. Podejmuje także działania, które wesprą przyszłą instytucję kultury: Muzeum – Miejsce Pamięci KL Plaszow w Krakowie. Niemiecki nazistowski obóz pracy i obóz koncentracyjny (1942–1945).

Dziękuję Prezydentowi Miasta Krakowa i Muzeum Krakowa, zaangażowanym w powstawanie nowego upamiętnienia. Mieszkańcy i wszyscy, którzy odwiedzają to miasto, będą mogli skonfrontować się z tym bolesnym tematem, dotąd niedostatecznie obecnym, zmierzającym ku zapomnieniu.

prof. Piotr Gliński
Wiceprezes Rady Ministrów
Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego

This number of victims also includes about 2,000 Poles, brought here for execution from German prisons in Kraków, as well as Roma.

More than 70 years after the end of the war, it is time for KL Plaszow area to cease to be a *non-place of memory*, burdened with oblivion and neglect.

Currently, owing to intensive archaeological research, we learn the topography and layout of the area of crime, and discover paths followed by persecuted people. The fate of the victims appears before our eyes. This is evidence about what happened here during World War II and the German occupation. We discharge the debt of memory about the victims of KL Plaszow, since it is our duty.

Via subsidy programs the Ministry of Culture and National Heritage has supported a number of activities that will commemorate this place in a proper, dignified way. It also undertakes activities that will support the future cultural institution: the Museum - Memorial Site of KL Plaszow in Kraków. The German Nazi labour and concentration camp (1942–1945).

I hereby thank the Mayor of the City of Kraków and the Museum of Krakow, involved in the process of creating a new commemoration. The residents and everyone who visits this city will be able to confront this painful topic on the verge of falling into oblivion for not being present to a sufficient extent so far.

Prof. Piotr Gliński
The Vice President of the Council of Ministers
The Minister of Culture and National Heritage

Świadomość miejsca

Główny oskarżyciel amerykański w procesie norymberskim, Robert H. Jackson, tak określił to, co działo się w I połowie XX wieku: „Żadne inne półwiecze nie widziało nigdy mordu w takim wymiarze, takich okropności i barbarzyństwa”.

Dla nas, krakowian, jednym z najmocniejszych znaków tego tragicznego, naznaczonego piętnem Holokaustu czasu pozostanie na zawsze KL Plaszow.

KL Plaszow – budzące grozę miejsce exterminacji Żydów z wielu państw Europy – działał do 14 stycznia 1945 roku. Ostatnią grupę kilkuset więźniów pognano wówczas, w Marszu Śmierci, w kierunku KL Auschwitz. Cztery dni później Niemcy wycofali się z Krakowa, do miasta wkroczyły wojska I Frontu Ukraińskiego, a większość infrastruktury obozowej została zniszczona.

Dziś w zielonym, sielskim niemal krajobrazie poobozowej przestrzeni znajdziemy nieliczne, szczytkowe zaledwie ślady doko-

The Awareness of Place

Robert H. Jackson, the chief American prosecutor in Nuremberg trial, described what was happening in the first half of the 20th century as follows: “No other half-century has ever seen this scope of slaughter, such atrocities or barbarism.”

For us, Kraków residents, KL Plaszow will forever remain one of the strongest signs of this tragic Holocaust-marked time.

KL Plaszow, a formidable place for the extermination of Jews from many European countries, operated until 14th January 1945. The last group of several hundred prisoners was then made to rush in the Death March towards KL Auschwitz. Four days later, the Germans withdrew from Kraków, the troops of the First Ukrainian Front entered the city, and most of the camp infrastructure was destroyed.

Today, in the green, idyllic landscape of the post-camp space, we will find few, vestigial traces of the genocide committed here. How-

nanego tu ludobójstwa. Mam jednak nadzieję, że przeprowadzone niedawno prace archeologiczne, których wyniki podsumowuje niniejsza publikacja, pomogą nam w pełni przywrócić świadomość tego miejsca.

W społeczeństwie obywatelskim pamięci nie można cedować na jeden podmiot. To nasz wspólny obowiązek, do którego – jak pokazują działania mające na celu upamiętnienie dawnych terenów KL Plaszów – dojrzeliliśmy jako społeczność. Ucząc o przeszłości, możemy zmieniać przyszłość. Temu służy historia i temu – jestem przekonany – służyć będzie nasza pamięć o KL Plaszow.

prof. Jacek Majchrowski
Prezydent Miasta Krakowa

ever, I hope that the recent archaeological works, the findings of which are summarised in this publication, will help us fully restore the awareness of this place.

In civil society, memory cannot be assigned to one entity. It is our common duty which we, as a community, have been ready to fulfil, which is evidenced by the measures aimed at commemorating the former areas of KL Plaszow. By teaching about the past we can change the future. That is the purpose of history, and, I am convinced, that will be the purpose of our memory of KL Plaszow.

Prof. Jacek Majchrowski
The Mayor of the City of Kraków

Pamięć i wyzwanie

Gdy w 2015 roku Muzeum Krakowa (wówczas jeszcze Muzeum Historyczne Miasta Krakowa) zaczęło zajmować się historią KL Plaszow, byliśmy przekonani, że jest to kolejny krok pozwalający nam realizować pełniej naszą misję opieki nad krakowskimi miejscami pamięci. Nasze trzy oddziały: Ulica Pomorska, Apteka pod Orłem i Fabryka Emalia Oskara Schindlera, zajmujące się drugowojennymi dziejami Krakowa, wydawały się czekać na uzupełnienie opowiadanych w nich historii poprzez zdarzenia, których sceną był dawny obóz.

Jednocześnie, również opierając się na naszym muzealniczym doświadczeniu, wiedzieliśmy, że powierzenie nam badawczej pracy nad historią KL Plaszow to nie tylko dowód zaufania władz Miasta Krakowa i Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego – ale i wielkie wyzwanie. Wyzwania mają jednak to do siebie, że nigdy nie jesteśmy w stanie oszacować w pełni ryzyka i skali

Memory and Challenge

When the Museum of Krakow (at that time the Historical Museum of the City of Kraków) started to deal with the history of KL Plaszow in 2015, we were convinced that was the next step allowing us to better carry out our mission regarding the protection of Kraków memorial sites. Our three departments: Pomorska Street, the Eagle Pharmacy and Oskar Schindler's Enamel Factory, dealing with the history of Kraków in time of World War II, seemed to be waiting to complement the stories told inside them through events that took place in the former camp.

At the same time, also on the basis of our museum experience, we knew that entrusting us with research work on the history of KL Plaszow is not only evidence of the trust of the authorities of the City of Kraków and the Ministry of Culture and National Heritage, but also a great challenge. However, the nature of challenges is that we can never fully assess the risk or scope of commitment that they

zaangażowania, które z sobą niosą. Podobnie stało się w naszym przypadku. Zdawaliśmy sobie sprawę, że wobec braku zachowanego archiwum dawnego obozu czeka nas ogrom pracy związany z przeszukiwaniem i gromadzeniem rozproszonych źródeł, by w oparciu o nie stworzyć scenariusz przyszłego upamiętnienia. Wiedzieliśmy, że działania organizacyjne zmierzające do objęcia opieki instytucjonalną miejsca pamięci KL Plaszow również w wielkim stopniu będą angażować merytoryczną wiedzę zespołu Muzeum. Mieliśmy świadomość, że planowane przez nas posunięcia, takie jak oznaczenie miejsc historycznie ważnych poprzez postawienie na terenie poobozowym wystawy plenerowej, stworzenie Archiwum Cyfrowego KL Plaszow czy wreszcie przeprowadzanie badań archeologicznych terenu poobozowego będą dla nas sprawdzianem zarówno już posiadanej wiedzy, jak i umiejętności nabywania nowych kompetencji.

Wobec wszystkich założonych działań byliśmy przekonani, że bez wsparcia – zarówno organizacyjnego, jak i finansowego – nie podążymy wyznaczonym celom. Pomoc przyszła i miała dwa wymiary. Pierwszy, niezbędny, w postaci dwóch grantów ministerialnych, współfinansowanych przez Gminę Miejską Kraków. Drugi, trudny do oszacowania, opierał się na wsparciu, które Muzeum otrzymywało w sytuacjach wymagających rozstrzygnięć i konsultacji, zarówno ze strony ministerialnej, jak i miejskiej.

Jednak żadne wsparcie ani posiadana przez nas wiedza nie mogły nas przygotować

carry. The same happened in our case. We were aware that in the absence of preserved archives of the former camp, we would face a lot of work related to searching and gathering of dispersed sources to create a scenario of future commemoration on their basis. We knew that organisational activities aiming at institutional protection of KL Plaszow memorial site would also greatly involve the substantive knowledge of the Museum team. We were aware that our subsequent steps, such as marking places of historical importance by holding an open-air exhibition at the post-camp area, creating the Digital Archives of KL Plaszow or, last but not least, conducting archaeological research of the post-camp area, would be a test of both our knowledge and skills to acquire new competences.

In view of all the intended activities, we were convinced that without organisational and financial support we would not be able to meet our goals. Support was provided and it had two dimensions. The first, crucial one, in the form of two ministerial grants co-financed by the Municipality of Kraków. The second, difficult to estimate, was based on the support that the Museum received in situations requiring adjustments and consultation, both from the ministerial and municipal side.

However, support or knowledge that we possessed could not prepare us for what the archaeological research conducted at KL Plaszow memorial site turned out for us, museologists dealing with the history of Kraków for 120 years. Having consulted our suppositions with memorial sites functioning in post-

na to, czym okażą się dla nas, muzealników zajmujących się od 120 lat historią Krakowa, badania archeologiczne przeprowadzone w miejscu pamięci KL Plaszow. Wiedzieliśmy, konsultując nasze zmierzenia z miejscami pamięci funkcjonującymi w terenach pobożowych w Polsce i Europie, że archeologia XX wieku różni się od badań podejmowanych w stosunku do wcześniejszych okresów historycznych. Mieliśmy świadomość, że pozyskane w jej toku artefakty będą odmienne od dotychczasowych zasobów magazynów Muzeum Krakowa, zatem innej troski oraz konserwacji będą wymagać od swych opiekunów. Jednak żadne z uzyskanych przed podjęciem badań archeologicznych informacji nie przygotowały nas na zmierzenie się z ludzką, emocjonalną stroną badawczej pracy archeologa w miejscu pamięci. Pozyskane zabytki nazywamy wymiennie rzeczami, obiektami, przedmiotami bądź artefaktami, mając świadomość, jak nieprecyzyjnie brzmią te określenia – mimo iż formalnie nie można im nic zarzucić. Każdy z przedmiotów odnalezionych na terenie KL Plaszow jest dzisiaj dla nas, muzealników i badaczy, w równym stopniu nie tylko zabytkiem podlegającym ochronie prawnej – ale przede wszystkim dowodem na przerwana ciągłość życia jego właściciela. Odnalezione szczoteczki do zębów, brzytwy, klucze, miski, łyżki są świadectwem popełnionej zbrodni. Przedmioty te są także dowodem, że pamięć, którą już teraz chronimy w odniesieniu do KL Plaszow, wiąże się z konkretnym człowiekiem. Który miał takie potrzeby jak nasze, tym samym podobne nadzieje

camp areas in Poland and Europe, we knew that the 20th century archaeology differs from the research undertaken in relation to earlier historical periods. We were aware that the artefacts discovered in its course would be different from the existing resources of the depots of the Museum of Krakow, and therefore they would require different care and maintenance from their protectors. However, no information obtained before undertaking the archaeological research prepared us for the challenge of the human, emotional side of the archaeologist's research work at the memorial site. We interchangeably refer to the obtained monuments as items, objects, things or artefacts, being aware of how imprecisely these terms sound – even though formally they are perfectly correct. Today each of the objects found in KL Plaszow area is for us, musealists and researchers, both a monument subject to legal protection, and, above all, a proof of the terminated life of its owner. Findings, such as toothbrushes, razors, keys, bowls or spoons constitute evidence of the committed crime. These items are also a proof that the memory which we have already protected in relation to KL Plaszow is associated with a specific person who had needs like ours, and thus similar hopes and dreams. Therefore, thinking about them and working with them, we cannot hide behind our professionalism, even if we really wish to. This is a challenge which we had not been able to predict or estimate before it happened to us.

The album you are holding in your hands is an attempt to tell the story of the forego-

i marzenia. Nie możemy więc, choćbyśmy tego bardzo chcieli, schronić się za naszym profesjonalizmem myśląc o nich i pracując z nimi. To jest właśnie wyzwanie, którego – nim nie stało się naszym udziałem – nie umieliśmy ani przewidzieć, ani oszacować.

Trzymają Państwo w swoich dłoniach album, który jest próbą opowieści o opisanym wcześniej doświadczeniu pracy muzealnika. Mamy nadzieję, że dla jego czytelników, podobnie jak dla nas, kontakt z zabytkami pochodzącymi z terenu miejsca pamięci KL Plaszow stanie się wyzwaniem, które pozwoli lepiej zrozumieć nas samych i pobudzić naszą wrażliwość na drugiego człowieka.

Gorąco dziękuję panu Michaelowi Schudrichowi, Naczelnemu Rabinowi Polski, za osobiste wsparcie i merytoryczną pomoc udzielaną nam przez przedstawicieli powołanej przez niego Komisji Rabinicznej ds. Cmentarzy, którzy cały czas towarzyszyli nam w projekcie badań archeologicznych. Pragnę również wyrazić swoją wdzięczność panu Tadeuszowi Jakubowiczowi, przewodniczącemu Gminy Wyznaniowej Żydowskiej w Krakowie, którego głębokie zrozumienie potrzeby upamiętnienia KL Plaszow znajdowało swoje odbicie na każdym kroku naszej wspólnej drogi.

W tym miejscu chciałem podziękować panu Kamilowi Karskiemu, który koordynował przebieg badań archeologicznych na terenie miejsca pamięci KL Plaszow, angażując w te prace nie tylko swoją wiedzę, ale i wrażliwość. Praca ta nie byłaby możliwa bez wsparcia merytorycznego całego zespo-

ling museologist work experience. We hope that for its readers, just like for us, the contact with the artifacts from KL Plaszow memorial site will become a challenge that will allow them to better understand themselves, and stimulate their sensitivity to other people.

I wish to warmly thank Mr Michael Schudrich, the Chief Rabbi of Poland, for personal support and substantive assistance provided to us by representatives of Rabbinical Commission for Jewish Cemeteries, who accompanied us throughout the archaeological research project. I would also like to express my gratitude to Mr Tadeusz Jakubowicz, the Chairman of the Jewish Religious Community in Kraków, whose deep understanding of the need to commemorate KL Plaszow was reflected at every step of our path.

At this point, I would like to thank Mr Kamil Karski who coordinated the course of archaeological research at KL Plaszow memorial site, involving not only his knowledge but also his sensitivity. This work would not have been possible without the substantive support of the entire team working on the concept of the permanent exhibition of the future memorial site – museologists Marta Śmietana, Monika Bednarek, Katarzyna Kocik, Beata Łabno, Karolina Ożóg, Robert Kulig and Tomasz Owoc, as well as external experts: Prof. Roma Sendyka and Ryszard Kotarba. I also thank Elżbieta Cajzer, a worker of Auschwitz-Birkenau State Museum, who substantively and personally supported the museum team at the beginning of their research. Last but not least, I thank all people

tu scenariuszowego, pracującego nad koncepcją wystawy stałej przyszłego miejsca pamięci – muzealnikom Marcie Śmietanie, Monice Bednarek, Katarzynie Kocik, Beacie Łabno, Karolinie Ożóg, Robertowi Kuligowi i Tomaszowi Owocowi oraz zewnętrznym ekspertom: prof. Romie Sendyce i Ryszardowi Kotarbie. Dziękuję również pani Elżbiecie Cajzer, pracującej w Państwowym Muzeum Auschwitz-Birkenau, która merytorycznie i osobiście wspierała zespół muzealny na początku jego drogi badawczej. Wreszcie dziękuję wszystkim osobom bezpośrednio pracującym podczas badań terenowych, kierowanych przez pana Igora Pieńkosa. Również dzięki ich osobistemu zaangażowaniu i pracy prowadzenie badań archeologicznych w miejscu pamięci było możliwe w sposób przedstawiony w niniejszej publikacji.

dr Michał Niezabitowski
Dyrektor Muzeum Krakowa

who work directly during the field research, supervised by Igor Pieńkos. It was also thanks to their personal commitment and work that conducting archaeological research at the memorial site was possible in the manner presented in this publication.

Dr Michał Niezabitowski
The Director of the Museum of Krakow

Wykopaliska archeologiczne, 2017 r.

Excavation research in 2017

Archeologia miejsca pamięci

The Archaeology of the Memorial Site

Kamil Karski

Wstęp

Problem określenia wartości i znaczenia dziedzictwa XX wieku i jego miejsca w badaniach archeologicznych jest obecnie wiodącym tematem tzw. *archeologii współczesnej przeszłości*. Jest to kluczowe zarówno ze względu na kontekst prac, jak i jego dzisiejsze odczytanie. Przedmiotem tych studiów jest głównie czas konfliktów zbrojnych, które przetończyły się przez Europę w okresie ubiegłego stulecia, powodując nie tylko zniszczenie materialnych obiektów, ale przede wszystkim niosąc śmierć na masową skalę. Interpretacja pozostawionych przez nie śladów jest głównym zadaniem archeologów, jednak każdorazowo różne będzie nastawienie do tego, co i jak dokumentować oraz zachowywać, a także jaką wagę przykładać do ocalałych materialnych śladów. Polscy badacze zajmujący się archeologią XX wieku skupiają się przede wszystkim na czasie II wojny światowej i pozostawionych przez nią miejscach

Introduction

The problem of determining the value and significance of the 20th century heritage and its place in archaeological research is currently the leading topic of the so-called *archaeology of the contemporary past*. This is crucial both because of the context of the work and its contemporary interpretation. The subject of this research is mainly the time of armed conflicts that swept down through Europe in the previous century, causing not only the destruction of material structures, but, above all, carrying death on a massive scale. The interpretation of the traces they left is the main task of archaeologists, yet each time there will be a different attitude to what and how to document and preserve, as well as what importance to attach to the material traces. Polish researchers dealing with the archaeology of the 20th century focus primarily on World War II and the genocide sites it left behind: concentration and extermination camps,

ludobójstwa: obozach koncentracyjnych i zagłady, masowych mogiłach i miejscach straceń. Przestrzenie te, dotknięte niezawinioną śmiercią i zniszczeniem, definiowane są obecnie jako miejsca pamięci.

Mając na uwadze znaczenie materialnych relikwów dla udokumentowania dokonanych zbrodni, już w okresie działań wojennych rozpoczęto ich dokumentację. W 1944 roku prace rozpoczęły komisje historyczne i śledcze, które zbierały dokumenty, relacje świadków i uczestników wydarzeń oraz inne świadectwa. Następnie powstawały muzea chroniące nie tylko same miejsca, ale przede wszystkim zachowujące pamięć o ich ofiarach. W latach 60. XX wieku do pracy przystąpili również archeolodzy. Ich badania miały przede wszystkim na celu dokumentowanie śladów ludobójstwa, zbieranie dowodów zbrodni i tym samym wspieranie pracy śledczych. Jednak wraz z upływem lat, niosących nie tylko rozwój samej nauki, ale oddalających nas od czasu, których dotyczyły, działania archeologów zaczęły zyskiwać szerszy wymiar. Obecnie archeologia staje się przyczynkiem do refleksji nad tym, jakie ślady przeszłości pozostały w miejscach naznaczonych ludobójstwem, jaka jest ich wartość poznawcza i emocjonalna, a także jaki materialny wymiar przeszłość zyskuje w teraźniejszości.

Nie inaczej jest w przypadku badań archeologicznych terenu byłego niemieckiego nazistowskiego obozu pracy przymusowej i koncentracyjnego Plaszow w Krakowie (1942–1945), które są realizowane przez Muzeum Krakowa od 2016 roku. W związku

z masowymi grobami i miejscami egzekucji. Te przestrzenie, dotknięte bezwinną śmiercią i zniszczeniem, są teraz definiowane jako miejsca pamięci.

Ważność materialnych relikwów dla dokumentowania zbrodni, gromadzenie właściwych dowodów rozpoczęło się już w czasie wojny. W 1944, historyczne i śledcze komisje rozpoczęły pracę, zbierając dokumenty, relacje świadków i uczestników wydarzeń, a także inne świadectwa. Następnie powstawały muzea, które chroniły nie tylko same miejsca, ale przede wszystkim pamięć o ich ofiarach. W latach 60. XX wieku do pracy przystąpili również archeolodzy. Ich badania miały przede wszystkim na celu dokumentowanie śladów ludobójstwa, zbieranie dowodów zbrodni i tym samym wspieranie pracy śledczych. Jednak wraz z upływem lat, niosących nie tylko rozwój samej nauki, ale oddalających nas od czasu, których dotyczyły, działania archeologów zaczęły zyskiwać szerszy wymiar. Obecnie archeologia staje się przyczynkiem do refleksji nad tym, jakie ślady przeszłości pozostały w miejscach naznaczonych ludobójstwem, jaka jest ich wartość poznawcza i emocjonalna, a także jaki materialny wymiar przeszłość zyskuje w teraźniejszości.

Ważność materialnych relikwów dla dokumentowania zbrodni, gromadzenie właściwych dowodów rozpoczęło się już w czasie wojny. W 1944, historyczne i śledcze komisje rozpoczęły pracę, zbierając dokumenty, relacje świadków i uczestników wydarzeń, a także inne świadectwa. Następnie powstawały muzea, które chroniły nie tylko same miejsca, ale przede wszystkim pamięć o ich ofiarach. W latach 60. XX wieku do pracy przystąpili również archeolodzy. Ich badania miały przede wszystkim na celu dokumentowanie śladów ludobójstwa, zbieranie dowodów zbrodni i tym samym wspieranie pracy śledczych. Jednak wraz z upływem lat, niosących nie tylko rozwój samej nauki, ale oddalających nas od czasu, których dotyczyły, działania archeologów zaczęły zyskiwać szerszy wymiar. Obecnie archeologia staje się przyczynkiem do refleksji nad tym, jakie ślady przeszłości pozostały w miejscach naznaczonych ludobójstwem, jaka jest ich wartość poznawcza i emocjonalna, a także jaki materialny wymiar przeszłość zyskuje w teraźniejszości.

z planowanym upamiętnieniem KL Plaszw w miejscu jego historycznej lokalizacji i utworzeniem nowej instytucji muzealnej, przed archeologami postawiono jako cel rozpoznanie topografii (rozplanowania przestrzennego) obozu, a także zachowanych śladów jego istnienia i dokumentację zmian przestrzeni po-obozowej w okresie powojennym.

Badania archeologiczne poprzedziła analiza źródeł i opracowań historycznych. Głównym źródłem wiedzy o historii obozu Plaszw pozostają relacje i zeznania świadków, które jednak z reguły opisują wydarzenia z perspektywy jednostki, więźnia wtłoczonego w tryby maszyny obozowej. Do czasów obecnych zachowały się plany wykonane dla obozowej administracji, pokazujące rozwój założenia przestrzennego miejsca. Źródłami, które również zostały wykorzystane, są zdjęcia z okresu międzywojennego i z czasu istnienia obozu (kolekcja około dwustu fotografii). W tej kategorii mieszczą się również fotografie lotnicze wykonywane zarówno przez *Luftwaffe*, jak i aliantów. Wyjątkowym źródłem historycznym jest film autorstwa Tadeusza Franiszyna, żołnierza Armii Krajowej, który dwukrotnie (pod koniec 1944 roku i w styczniu 1945 roku) z ukrycia sfilmował obóz zza ogrodzenia. Również powojenną historię obozu dokumentują m.in. dokumenty, zdjęcia, pocztówki i wycinki prasowe.

Historia

Obóz powstał jesienią 1942 roku, pierwotnie jako obóz pracy przymusowej dla Żydów (*Zwangsarbeitslager Plaszow des SS- und*

were assigned a goal to recognise the topography (spatial planning) of the camp, as well as preserved traces of its existence and documentation of changes undergone by the post-camp space in the post-war period.

The archaeological research was preceded by the analysis of historical sources and studies. The main source of knowledge about the history of Plaszw camp remains the accounts and testimonies of witnesses, which, however, usually describe events from the perspective of an individual, a prisoner dragged into the camp machine. Plans prepared for the camp administration, showing the assumption of the spatial development of the place, have survived until present. Other sources used are photographs from the interwar period and from the time of the camp existence (a collection of about two hundred photographs). This category also covers aerial photographs taken by both *the Luftwaffe* and the Allies. A unique historical source is a film by Tadeusz Franiszyn, a Home Army soldier who filmed the camp twice (at the end of 1944 and in January 1945) from behind the fence. Moreover, the post-war history of the camp is evidenced by documents, photos, postcards and newspaper clippings.

The History

The camp was established in autumn 1942, originally as a forced labour camp for Jews (*Zwangsarbeitslager Plaszow des SS- und Polizeiführers im Distrikt Krakau - ZAL*). The first construction works started in autumn 1942 within two Jewish cemeteries in

Polizeiführers im Distrikt Krakau – ZAL). Pierwsze prace budowlane rozpoczęły się jesienią 1942 roku na terenie dwóch żydowskich cmentarzy w Podgórzu (starego – Gminy Wyznaniowej w Podgórzu, założonego w 1887 roku, oraz nowego – Gminy Wyznaniowej w Krakowie, założonego w roku 1932). W lipcu 1943 roku wydzielono także obóz pracy wychowawczej dla Polaków (*Arbeitserziehungslager – AEL*), a w styczniu 1944 roku cały obóz zmienił status na koncentracyjny – *Konzentrationslager Plaszow bei Krakau*.

Pierwotnie obóz zajmował powierzchnię kilkunastu hektarów i był przewidziany dla czterech–pięciu tysięcy więźniów. Z czasem obóz powiększał się. W momencie największego rozwoju, przypadającego na połowę 1944 roku, zajmował blisko 80 hektarów i więziono w nim ok. dwudziestu tysięcy osób. KL Plaszow przypominał wówczas miasto: posiadał wydzielone drogi, główne ulice i sektory. Część mieszkalną zajmowali więźniowie; stały w niej baraki, osobne dla mężczyzn i kobiet, a jeden barak, tzw. *Kinderheim*, zamieszkiwały dzieci. Wydzielone części obozu stanowiły sektory: szpitalny, gospodarczy, przemysłowy, magazynowy i administracyjny, przeznaczony dla załogi obozu. Na terenie byłego KL Plaszow znajdują się także trzy miejsca straceń, będące jednocześnie masowymi grobami (na terenie starego cmentarza żydowskiego oraz szańcach połowych Twierdzy Kraków). Ponadto KL Plaszow był również miejscem egzekucji więźniów krakowskiego gestapo. Szacunkową liczbę osób pochowanych na terenie obozu określa się na 8–10

Podgórze (the old – of the Religious Community in Podgórze, founded in 1887, and the new – of the Religious Community in Kraków, founded in 1932). In July 1943, the educational labour camp for Poles (*Arbeitserziehungslager – AEL*) was also separated, and in January 1944 the entire camp changed its status to a concentration camp – *Konzentrationslager Plaszow bei Krakau*.

Originally, the camp covered an area of several hectares and was intended for four to five thousand prisoners. Over time, the camp expanded. At the time of its greatest development, in mid-1944, it occupied nearly 80 hectares and imprisoned about twenty thousand people. At that time KL Plaszow resembled a town: it had distinct roads, main streets and sectors. The residential part was occupied by the prisoners; there were barracks inside, separate for men and women, and one barrack, so-called *Kinderheim*, was inhabited by children. Among the demarcated parts of the camp were the hospital, economic, industrial, warehouse and administrative sectors, intended for the camp crew. In former KL Plaszow, there are also three execution sites, which are also mass graves (in the old Jewish cemetery area and sconces of Kraków Fortress). In addition, KL Plaszow was the place of execution for Kraków Gestapo prisoners. The number of people buried in the camp area is estimated at 8–10 thousand. It includes murdered prisoners, Polish people executed upon being imported from prisons, Jews killed for the possession of so-called Aryan papers, and the victims of the liquidation of Kraków ghetto.

tysięcy. Uwzględnia ona zamordowanych więźniów, ofiary egzekucji dokonywanych na Polakach przywożonych z więzień i Żydach złapanych na tzw. aryjskich papierach oraz ofiary likwidacji krakowskiego getta.

Obóz powstał dla Żydów z likwidowanego krakowskiego getta. To oni właśnie stanowili pierwszą i najliczniejszą grupę więźniów, którzy 14 marca 1943 roku przekroczyli bramę ZAL Plaszow. Z czasem do tej grupy dołączeni zostali Żydzi z gett podkrakowskich: Bochni, Tarnowa, Wieliczki, Skawiny, Dobczyc, Niepołomic, Proszowic, Słomnik, Skąty, Wolbromia i innych. Był on również obozem przejściowym, trafiały do niego transporty z innych miejsc, położonych bliżej linii frontu (m.in. z obozu na Majdanku) oraz transporty Żydów z Węgier w drodze do KL Auschwitz. Więźniami obozu byli również Polacy – krakowianie, ale także mieszkańcy podkrakowskich miejscowości podejrzani o działalność konspiracyjną, pochodzący z Rybnej, Piekary, Woli Justowskiej, Sułkowic i innych. W sierpniu 1944 roku w Plaszowie przetrzymywano kilka tysięcy mężczyzn aresztowanych preventywnie podczas tzw. „czarnej niedzieli”. Więziono tu również rodziny romskie.

Oprócz obozu macierzystego funkcjonowały jego filie. W 1943 roku taki status otrzymały krakowskie obozy pracy dla Żydów (*Judenlagry*), tzw. *Julagi* mieszczące się w Płaszowie (*Julag I*), Prokocimiu (*Julag II*) oraz Bieżanowie (*Julag III*). Na terenie Zabłotcia funkcjonowały dwa obozy. W 1942 roku uruchomiono placówkę działającą na potrzeby *Luftwaffe*, a rok później obóz przy ul.

The camp was established for Jews from liquidated Kraków ghetto. They formed the first and most numerous group of prisoners who crossed the gate of ZAL Plaszow on 14th March 1943. Over time, this group was joined by Jews from ghettos near Kraków: Bochnia, Tarnów, Wieliczka, Skawina, Dobczyce, Niepołomice, Proszowice, Słomniki, Skąta, Wolbrom and others. Moreover, it was a transit camp; transports from other places closer to the front line (including Majdanek camp) and transports of Jews from Hungary on their way to KL Auschwitz. Among the prisoners of the camp were Poles – residents of Kraków, but also inhabitants of villages near Kraków, suspected of underground activity, from Rybna, Piekary, Wola Justowska, Sułkowice and others. In August 1944, several thousand men were kept in Plaszow preventively during the so-called “Black Sunday”. Roma families were imprisoned here as well.

Not only the main camp, but also its branches operated. In 1943, such a status was granted to Kraków labour camps for Jews (*Judenlagers*), the so-called *Julags* located in Plaszow (*Julag I*), Prokocim (*Julag II*) and Bieżanów (*Julag III*). There were two camps in Zabłotcie area. In 1942, an institution opened for the needs of *the Luftwaffe*, and a year later the camp in Lipowa St. The separate units were sub-camps at the pre-war Kabel factory and at the airport in Rakowice.

The system of Plaszow-dependent camps extended beyond Kraków. The largest sub-camp was situated in Wieliczka, where prisoners from Mielec and Budzyń were sent in

Lipowej. Osobne jednostki stanowiły podoboz przy przedwojennej fabryce Kabel oraz przy lotnisku na Rakowicach.

System obozów zależnych od Plaszowa rozciągał się także poza Kraków. Największy podobóz znajdował się w Wieliczce, dokąd w czerwcu 1944 roku trafili więźniowie z Mielca i Budzyna. Specyfika przedwojennego przemysłu lotniczego spowodowała, że przy dawnych zakładach lotniczych zlokalizowano również zależne obozy w Rzeszowie i Stalowej Woli. Oddzielne podobozy istniały także w Drohobyczu i Zakopanym-Olcza.

Moment największego rozwoju płaszowskiego obozu przypadł na czas zbliżania się Armii Czerwonej do Krakowa. Wówczas podjęto decyzję o likwidacji KL Plaszow. Od połowy 1944 roku Niemcy wysyłali więźniów w transportach ewakuacyjnych do obozów położonych dalej od linii frontu. Więźniów transportowano do: Auschwitz-Birkenau, Gross-Rosen, Mauthausen, Buchenwald. Zacierano ślady zbrodni – demontowano urządzenia, rozbierano stopniowo obozowe budynki. Masowe groby ekshumowano, szczątki palono, a popioły rozsypywano na terenie płaszowskiego obozu. 14 stycznia 1945 roku ostatnia grupa, licząca kilkuset więźniów, wyruszyła pieszo pod nadzorem w kierunku KL Auschwitz-Birkenau.

Po wkroczeniu do Krakowa Armia Czerwona zajęła tereny KL Plaszow, dewastując pozostałości infrastruktury. Pierwsze prace dokumentacyjne i oględziny terenu przeprowadzone przez Okręgową Komisję Badania Zbrodni Niemieckich i Wojewódzką Żydowską

June 1944. Due to the specificity of the pre-war aviation industry, dependent camps in Rzeszów and Stalowa Wola were also located at the former aviation plants. Moreover, separate sub-camps existed in Drohobych and Zakopane-Olcza.

The moment of the greatest development of Plaszow camp coincided with the approach of the Red Army to Kraków. That was the time when a decision was taken to liquidate KL Plaszow. From mid-1944, the Germans sent prisoners in evacuation transports to camps further from the front line. The prisoners were transported to: Auschwitz-Birkenau, Gross-Rosen, Mauthausen and Buchenwald. The traces of the crime were erased - devices were dismantled and camp buildings gradually demolished. Mass graves were exhumed, the remains burned, and ashes scattered throughout Plaszow camp. It was on 14th January 1945 that the last group of several hundred prisoners, under surveillance, set out on foot towards KL Auschwitz-Birkenau.

Having entered Kraków, the Red Army occupied the territory of KL Plaszow, devastating the remains of its infrastructure. The first documentation works and inspection of the area were carried out by the District Commission for the Investigation of German Crimes and the Regional Jewish Historical Commission in Kraków only in autumn 1945. A collection of photographs for the first time documenting the condition of KL Plaszow in the post-war period has survived from that time. The Soviet troops were stationed in this area for almost a year. After that time, the former

Komisję Historyczną w Krakowie miały miejsce dopiero jesienią 1945 roku. Z tego czasu pochodzi zbiór fotografii, po raz pierwszy dokumentujący stan zachowania KL Plaszow w okresie powojennym. Wojska radzieckie stacjonowały na tym terenie przez niemal rok. Po tym czasie do odzyskanych domów wracali dawni właściciele, powstały sklepy i osiedla mieszkaniowe. Ostatecznie w 2002 roku opieką małopolskiego konserwatora zabytków objętych zostało 37 hektarów terenu KL Plaszow, i to one właśnie stały się przedmiotem badań archeologicznych prowadzonych przez Muzeum Krakowa.

Archeologia – metody i wyniki badań terenowych

Obecnie teren poobozowy zdominowany jest przez parkowy krajobraz. Relikty historii, choć liczne, nikną w półdzikiej, naturalnej przestrzeni. Ten urokliwy teren, miejsce spacerów i rekreacji, praktycznie w każdym punkcie ma odcisnięte piętno jego przeszłości, na którą składają się pradziejowe i średniowieczne stanowiska archeologiczne, pozostałości Twierdzy Kraków i cmentarzy żydowskich, historia obozu Plaszow oraz współczesne przekształcenia. Jego główną wartością jest autentyzm, w którym przeszłość i współczesność wzajemnie się przenikają.

Badania archeologiczne na terenie KL Plaszow są przykładem sytuacji, w której archeologia razem z badaniami historycznymi, konserwatorskimi i społecznymi, służy re-

owners returned to the recovered houses, shops and housing estates were constructed. Finally, in 2002, 37 hectares of KL Plaszow area were taken care of by the Lesser Poland conservator of monuments, and now become the subject of archaeological research conducted by the Museum of Krakow.

The Archaeology – the Methods and Findings of Field Studies

At present, the post-camp area is dominated by a park. Relics of history, although numerous, disappear in half-wild, natural space. Almost at every point this charming area, a place for walking and recreation, bears a stigma of its past which consists of pre-historic and medieval archaeological sites, the remains of Kraków Fortress and Jewish cemeteries, the history of Plaszow camp and modern transformations. Its main value is authenticity, in which the past and the present permeate each other.

The archaeological research in the area of KL Plaszow exemplify a situation in which archaeology, together with historical, conservation and social research, serves to reflect on what Plaszow camp really was – but also what the area is today. The on-going introduce the history of the camp through another category of sources – archaeological findings discovered in the post-camp space. These include building foundations, camp roads and infrastructure remains located in the green area directly below the turf surface. Until today, as a result of the research, several thou-

fleksji nad tym, czym w istocie obóz Plaszow był – ale też czym jest obecnie ten teren. Realizowane prace przybliżają historię obozu poprzez kolejną kategorię źródeł – zabytki archeologiczne odkrywane w przestrzeni poobozowej. Są to zarówno fundamenty budynków, obozowe drogi i pozostałości infrastruktury znajdujące się na zielonym obszarze bezpośrednio pod powierzchnią murawy. Do tej pory, w efekcie prowadzonych badań, zgromadzono kilkanaście tysięcy przedmiotów wydobytych z ziemi w płaszowskim obozie. Są to na pozór zwyczajne rzeczy, które dobrze znamy: gwoździe, widelce, pokrywki, butelki. Pozbawione wyjątkowości, często zniszczone, odnajdywane w dużych ilościach. Jednak kontekst ich odkrycia czyni z nich przedmioty, w których utrwalona i (za)pamiętana jest historia obozu. Wobec zacierających się wspomnień wojny, często to wyłącznie one stanowią materialny ślad, dowód na istnienie obozu i historii więźniów, w którym wielu straciło życie.

Przystępując do badania terenu KL Plaszow należy postawić sobie pytanie: na ile ingerencja w tego typu miejsca jest w ogóle uzasadniona? Czy konieczne jest prowadzenie długotrwałych badań wykopaliskowych? Jaką powinny mieć skalę i które miejsca należy rozpoznać w pierwszej kolejności? Dlatego przygotowany przez Muzeum Krakowa program badań zakładał wykonanie najpierw badań dokumentacyjnych i tych, które nie ingerują w pierwotną substancję zabytkową (tzw. badania nieinwazyjne). To umożliwiło wskazanie miejsc, w których przeprowadzono wykopaliska archeologiczne, istot-

sand objects excavated from the ground have been collected in Plaszow camp. Apparently, these are ordinary things we know well: nails, forks, lids, bottles. Devoid of uniqueness, often destroyed, found in large quantities. However, the context of their discovery makes them objects in which the history of the camp is preserved and remembered. In view of the dimming memories of the war, they are often the only material trace evidence of the camp existence, and the history of prisoners, many of whom lost their lives there.

When undertaking the study of KL Plaszow site, the following question must be asked: to what extent is the interference in this type of place justified? Is it necessary to conduct long-term excavations? What scale should they have and which places should be recognised first? Therefore, the research program prepared by the Museum of Krakow assumed that documentation-based research and research non-interfering in the original historic substance (so-called non-invasive research) would be performed first. Consequently, it was possible to indicate places where archaeological excavations, important for expanding knowledge about the history of the place, were to be carried out.

It was in December 2016 that the first stage of documentary and geophysical research – the orthophotomap, a photographic map, was carried out. The analysis of orthophotography consists in indicating different types of distinguishing features related to shadow, soil and vegetation in the case of spring studies. Their presence may be useful to indicate

ne dla rozszerzenia wiedzy o historii miejsca.

W grudniu 2016 roku zrealizowano pierwszy etap badań dokumentacyjnych i geofizycznych, wykonując wówczas m.in. ortofotomapę – czyli mapę fotograficzną. Analiza ortofotografii polega na wskazaniu różnego rodzaju wyróżników: cieniowych, glebowych oraz, w przypadku badań wiosennych, wegetacyjnych. Ich obecność może być przydatna do wskazania płytko zlokalizowanych struktur architektonicznych, obiektów archeologicznych, niwelacji terenu, reliktywidocznych na powierzchni gruntu. Przy wykonywaniu zdjęć powietrznych dużą rolę odgrywają warunki terenowe, takie jak obecność roślinności, sposób jej koszenia i wycinania, ale również oświetlenie i związana z tym pora dnia i roku. Fotografie wykonane przy ostrym świetle, wczesną wiosną (tuż po roztopach), uwidoczniają głównie wyróżniki cieniowe pozwalające na określenie różnic wysokości terenu. Natomiast na zdjęciach zrobionych w okresie letnim lub wiosennym kluczową rolę mogą odgrywać wyróżniki wegetacyjne, obserwowalne na otwartych przestrzeniach. Dlatego w toku prac zdecydowano się na powtórne wykonanie ortofotomapy wiosną 2019 roku, w okresie najbardziej sprzyjających warunków obserwacyjnych, gdy wegetacja jest najłagodniejsza.

Już w 2016 roku, wraz z pierwszą ortofotomapą, wygenerowano różne wizualizacje terenu obozu w oparciu o dane zebrane w ramach lotniczego skanowania laserowego. Przeprowadzenie tego badania ma następujący przebieg: urządzenie wykonujące loty po

shallowly located architectural structures, archaeological objects, levelling the surface of the ground, visible relicts of architecture. When taking aerial photographs, field conditions, such as the presence of vegetation, the method of mowing and cutting it, as well as lighting and the associated time of day and year play a large role. Photographs taken in bright light, in early spring (just after the thaw) present mainly shadow-related distinctive features which allow for indicating differences in altitude. However, in photos taken in the summer or spring period, vegetative features, observable in open spaces, may play a key role. Therefore, in the course of the work, it was decided to redevelop the orthophotomap in spring 2019, in the most favourable observational conditions, when vegetation is the weakest.

Already in 2016, together with the first orthophotomap, various camp site visualisations were generated on the basis of the data collected as a part of aerial laser scanning. The test is conducted as follows: the device performing flights along carefully planned routes features a transmitter of short, intense light pulses which are dispersed and then reflected from the surface. Then, the feedback signal goes to the receiver, which, based on the wave flow time, measures the length of the distance it covered. As a result, a point cloud is collected, where each measurement has detailed three-dimensional georeference data regarding surface deformations. It is on such a basis that a digital terrain surface model and its visualisations are prepared.

szczegółowo zaplanowanych trasach posiada nadajnik emitujący krótkie, intensywne impulsy światła. Te zaś ulegają rozproszeniu, a następnie odbiciu od powierzchni terenu. Sygnał zwrotny trafia następnie do odbiornika, który na podstawie czasu przepływu fali mierzy długość dystansu, który pokonała. W efekcie gromadzona jest chmura punktów, gdzie każdy pomiar posiada szczegółowe dane trójwymiarowe georeferencje, dotyczące odkształceń powierzchni. Na tej podstawie przygotowany jest numeryczny model powierzchni terenu (NMPT) i jego wizualizacje. Dzięki obróbce danych możliwe jest przygotowanie szeregu map ukazujących różne, nawet niewielkie, zniekształcenia terenu.

W następnym etapie prac, na podstawie przygotowanych map i produktów pochodnych lotniczego skanowania laserowego, uzyskane dane porównano z materiałami źródłowymi, przeanalizowano terenowe pozostałości, rekonstruując plan obozu. Dokumentacją i analizą objęto cały zachowany teren poobozowy.

Kolejnym rodzajem badań, zaliczanym do metod nieinwazyjnych, są prospekcje terenowe, obejmujące badania powierzchniowe, inwentaryzacje terenowe oraz badania geofizyczne. Badania powierzchniowe są najpopularniejszą metodą badań nieinwazyjnych, stosowaną w archeologii. Polegają one na systematycznym oglądzie badanego obszaru i prowadzeniu obserwacji dotyczącej zarówno warunków naturalnych, ukształtowania powierzchni terenu, jak również przedmiotów, które są znajduwane na powierzchni gruntu. Na terenie KL Plaszow badania tego

Thanks to data processing, it is possible to prepare a series of maps showing various, even minor, terrain distortions.

In the next stage of the works, on the basis of the prepared maps and products derived from the aerial laser scanning, the obtained data were compared with source materials, field remains were analysed, and the plan of the camp was reconstructed. The documentation and analysis covered the entire preserved post-camp area.

Another type of research, classified as non-invasive methods, is field prospecting, including surface surveys, land inventories and geophysical surveys. Surface research is the most popular non-invasive method used in archaeology. It consists in a systematic review of the area under study, and observation regarding the natural conditions, topography, and objects found on the ground. This type of research was carried out three times in KL Plaszow area. The first comprehensive works using metal detectors were carried out in spring 2017. Dozens of items dating back to the war or earlier time were collected at that time. Further prospecting were carried out in spring 2018 and early autumn 2019. The previously completed prospecting were supplemented with a thorough update and inventory of visible field relics. In dozens of places throughout the camp ruins have been preserved, for instance in the mortuary hall of the new cemetery, small architectural remains of individual barracks: the SS hospital, locksmith's workshop or valuable items warehouse, and levelling the surface, best visible

typu zrealizowano trzykrotnie. Pierwsze, całościowe prace z użyciem detektorów metali, przeprowadzono wiosną 2017 roku. Zebrano wówczas kilkadziesiąt przedmiotów o wojennej lub wcześniejszej metryce. Kolejne prospekcje przeprowadzono wiosną 2018 roku i wczesną jesienią roku 2019. Uzupelnienie zrealizowanych wcześniej prospekcji stanowiła dokładna aktualizacja i inwentaryzacja widocznych reliktyw terenowych. W kilkudziesięciu miejscach na terenie całego obozu zachowały się ruiny – m.in. hali przedpogrzebowej nowego cmentarza, niewielkie pozostałości architektoniczne po poszczególnych barakach: szpitalu SS, ślusarni czy magazynu rzeczy wartościowych oraz niwelacje terenu, najlepiej widoczne w części przemysłowej obozu – w rejonie drukarni, papierni, ślusarni i magazynów przedmiotów metalowych. Badania przeprowadzono również na terenach cmentarnych, dokumentując stan zachowania pozostałości miejsc pochówku (ponad sześćset piwnic grobowych). Dokładne rozpoznanie zachowanych elementów krajobrazu obozowego umożliwi w przyszłości opracowanie całościowego programu konserwacji obecnych reliktyw i ich skuteczną ochronę.

Jeszcze przed rozpoczęciem wykopalisk archeologicznych zrealizowano badania geofizyczne, podczas których zastosowano kilka metod badawczych, m.in. metodę georadarową (ang. *Ground Penetrating Radar*; GPR), magnetyczną, elektromagnetyczną (EM) i elektrooporową (ang. *Electrical Resistivity Imaging*; ERI). Badania geofizyczne służą przeprowadzeniu pomiarów, na podstawie których określone są

in the industrial part of the camp – the area of the printing house, paper mill, locksmith's workshop and warehouses of metal items. Research was also carried out in cemetery areas, to document the condition of preservation of the remaining burial sites (over six hundred basement tombs). Accurate recognition of the preserved elements of the camp landscape will allow for the development of a comprehensive conservation program for the existing relics, and their effective protection in the future.

Even before the start of the archaeological excavations, geophysical research was carried out, during which several research methods were used, including Ground Penetrating Radar (GPR), magnetic, electromagnetic (EM) and Electrical Resistivity Imaging (ERI) methods. The purpose of geophysical surveys is to carry out measurements on the basis of which anomalies generated by changes in the soil structure are determined. The cause of the interference depends on the method applied. In the case of the Ground Penetrating Radar, the transmitter of waves is located in the device which is moved in parallel lines above the ground. When it encounters different density of layers, i.e. objects such as stones, foundations inside the ground or trenches, the wave is dispersed and reflected. Different degrees of wave dispersion allow for imaging the disturbances in the form of an echogram, corresponding to the course of the line above which the measurement was done. Then, at least a few echograms are analysed so that the range of the registered anomaly

anomalie, generowane przez zmiany w strukturze gruntu. W zależności od zastosowanej metody, przyczyna zakłóceń może być różna. W przypadku badań georadarowych nadajnik emitujący fale znajduje się bezpośrednio w urządzeniu, które jest przesuwane w równoległych liniach ponad powierzchnią ziemi. Gdy napotka na różne gęstości nawarstwień, czyli obiektów takich jak kamienie, fundamenty wewnątrz gruntu czy wkopy, fala ulega rozproszeniu i odbiciu. Różny stopień rozproszenia fali pozwala na zobrazowanie zakłóceń w formie echogramu, odpowiadającemu przebiegowi linii, ponad którą wykonany był pomiar. Następnie analizie poddawanych jest co najmniej kilka echogramów, aby można było określić zasięg zarejestrowanej anomalii. Podobna procedura dotyczy pozostałych rodzajów badań geofizycznych. W przypadku metody magnetycznej i elektromagnetycznej możliwe jest wskazanie miejsc koncentracji dużej ilości ferromagnetyków – głównie przedmiotów metalowych. Niekiedy też można wskazać miejsca działania wysokiej temperatury. Badania elektrooporowe z kolei pozwalają na weryfikację miejsc o podwyższonej oporności, takich jak fundamenty, gruzowiska czy zasypiska. Dzięki połączeniu i porównaniu wyników różnych rodzajów rozpoznania geofizycznego obszarów przeprowadzonych na tym samym obszarze możliwa była szczegółowa analiza zidentyfikowanych anomalii.

Głównym założeniem badań nieinwazyjnych było zlokalizowanie pierwszej mogiły masowej, powstałej w czasie likwidacji krakowskiego getta w marcu 1943 roku.

can be determined. A similar procedure applies to other types of geophysical surveys. In the case of magnetic and electromagnetic methods, it is possible to indicate the focus of a large number of ferromagnetic materials – mainly metal objects. Sometimes it is also possible to indicate high temperature areas. In turn, Electrical Resistivity Imaging allows for the verification of places with increased resistance, such as foundations, debris or backfills. Detailed analysis of the identified anomalies was possible owing to combining and comparing the results of different types of geophysical reconnaissance carried out in the same area.

The main assumption of non-invasive research was to locate the first mass grave created during the liquidation of Kraków ghetto in March 1943. While the two subsequent places of execution and mass graves were located on the sconces of Kraków Fortress (FS 21, FS 22, referred to in the camp jargon as Hujowa Górka / H-Górka/ and Cipowy Dołek /C-Dołek/ respectively), and are still visible in the post-camp landscape, the location of the first grave was not obvious at all. Nevertheless, at present, the analysis of aerial photographs, accounts of witnesses and plans of the camp, as well as the findings of non-invasive surveys enabled to precisely identify this grave below the old cemetery area.

During the prospectations carried out, elements such as the wall of the new cemetery, traces of the former gutters next to laundries and men's latrine as well as clusters of minor anomalies coinciding with the bounds of in-

O ile późniejsze dwa miejsca egzekucji i grobów masowych znajdowały się na szańcach ziemnych Twierdzy Kraków; FS 21, FS 22, nazywane odpowiednio w obozowej gwarze Hujową Górką (H-Górką) i Cipowym Dołkiem (C-Dołkiem) i do dziś są czytelne w poobozowym krajobrazie, o tyle lokalizacja pierwszego grobu nie była w żaden sposób czytelna. Obecnie jednak, na podstawie analizy zdjęć lotniczych, relacji świadków i planów obozu oraz wyników badań nieinwazyjnych, możliwe było precyzyjne wskazanie tej mogiły poniżej terenu starego cmentarza.

Podczas przeprowadzonych prospekcji wyraźnie odznaczyły się takie elementy jak: mur nowego cmentarza, ślady dawnych rynsztoków przy pralniach i latrynie męskiej oraz skupiska drobnych anomalii pokrywających się z obrębem poszczególnych baraków, co widoczne jest zwłaszcza na terenie Obozu Pracy Wychowawczej dla Polaków, usytuowanym na wschód od placu apelowego. Na terenie starego cmentarza żydowskiego gminy podgórskiej wskazano dodatkowo szereg zaburzeń, które można interpretować jako skutek działania wysokiej temperatury. Wydaje się, że powstały one wskutek usytuowania w tym miejscu kotłów obozowej łaźni. Oznaczono także zachowane fundamenty południowej ściany baraku męskiego nr 24, nieczytelne na powierzchni gruntu. Dodatkowo wskazano dokładną lokalizację stawu przeciwpożarowego, wykorzystanego później jako śmietnisko, w części kobiecej obozu.

Dzięki szerokiemu zastosowaniu metod badań nieinwazyjnych, inwentaryzacji tere-

dividual barracks were clearly distinguished, which is particularly visible in the area of the educational labour camp for Poles, located east of the assembly square. In the area of the old Jewish cemetery of Podgórze commune, a number of anomalies have also been indicated, to be interpreted as a result of high temperature. It seems that they occurred as a consequence of the camp bath boilers which had been located here. The foundations of the southern wall of men's barrack no. 24, invisible on the ground surface, were marked as well. In addition, the exact location of the pond, later used as a dump, was indicated in the women's part of the camp.

Due to the wide application of non-invasive research methods, field inventory, and the preliminary analysis of source data, it was possible to determine the research scope. For ethical reasons, the area of Jewish cemeteries and places of mass execution were excluded from earthworks, since the principles of Judaism reject (with few exceptions) exhumation and interference in graves, archaeological excavations inclusive. In 2017–2019 excavations were carried out in the area of about 16 ares out of over 37 hectares of the preserved post-camp area. They were supplemented by minor surveys conducted, among others, next to the so-called Grey House, the only historical building within the future commemoration.

The archaeological excavations were carried out in different parts of the camp: the residential part, the *Kinderheim* area, the economic, hospital and industrial sectors.

nowym, a także wcześniejszej analizie danych źródłowych, możliwe było wyznaczenie miejsca pod badania wykopaliskowe. Ze względów etycznych z prac ziemnych wykluczono tereny cmentarzy żydowskich oraz miejsc masowych straceń, ponieważ zasady judaizmu wykluczają (poza nielicznymi wyjątkami) przeprowadzanie ekshumacji i ingerencji w groby, a tak traktowane są również wykopaliska archeologiczne. W latach 2017–2019 wykopaliska prowadzono na powierzchni ok. 16 arów z zachowanych ponad 37 hektarów terenu poobozowego. Ich uzupełnienie stanowiły niewielkie badania sondażowe, przeprowadzone m.in. przy jedynym historycznym budynku w obrębie przyszłego upamiętnienia – tzw. Szarym Domu.

Wykopaliska archeologiczne zrealizowano w różnych częściach obozu: części mieszkalnej, w rejonie *Kinderheimu*, sektorze gospodarczym, szpitalnym i przemysłowym. Miały one na celu weryfikację i uzupełnienie informacji pochodzących z zachowanych źródeł archiwalnych. Badania zrealizowano m.in. w obrębie baraku męskiego nr 24, dwóch pralni i latryny męskiej (budynki nr 23, 27, 32), magazynu żywności (barak nr 31), piekarni (budynek nr 38), budynku ambulatorium (budynek nr 17), baraku oddziału chirurgii (budynek nr 20), stawu przeciwpożarowego w części kobiecej obozu, baraku dziecięcego (budynek nr 5), baraków ślusarni, blacharni (budynek nr 84), papierni (budynek nr 90) i drukarni (budynek nr 92).

Odkrywane reliktury infrastruktury obozowej znajdowały się bardzo płytko, około 30

They were aimed at verifying and supplementing information from preserved archival sources. The research was conducted, among others, within men's barrack no. 24, two laundries and a male latrine (buildings no. 23, 27, 32), victualling warehouse (barrack no. 31), bakery (building no. 38), outpatient clinic (building no. 17), surgery ward barrack (building no. 20), fire pond in the women's part of the camp, children's barrack (building no. 5), locksmith's workshop barracks, sheet-metal workshop (building no. 84), paper mill (building no. 90) and printing house (building no. 92).

The discovered relics of the camp infrastructure were located at a very shallow level, about 30 cm below the ground surface. After removing the top layer of turf, fragments of camp roads constructed between the barracks were revealed. They were made of crushed limestone and numerous fragments of matzevahs. Until now, it was assumed that most of the tombstones were used to pave roads only near the former bakery building and along the path leading to the women's part of the camp. However, at present it should be assumed that the broken tombstones from the desecrated cemetery were used to pave the trackways throughout the camp.

In the course of the excavations carried out in two research seasons, the remains of barrack no. 24 were revealed. The building, erected on a gently steep slope, left traces in the form of foundations made of large limestone elements bonded with thick mortar. Inside, it was possible to capture the remains

cm pod powierzchnią gruntu. Po ściągnięciu wierzchniej warstwy darni odstonięto fragmenty dróg obozowych biegnących pomiędzy barakami. Były one wykonane z drobnego tłucznia wapiennego oraz licznych fragmentów macew. Dotąd przypuszczano, że większa część płyt nagrobnych posłużyła do brukowania dróg jedynie w pobliżu dawnego budynku piekarni i przy ścieżce prowadzącej do części kobiecej obozu. Obecnie należy jednak przypuszczać, że rozkruszonych nagrobków ze zbezczeszczonego cmentarza użyto do brukowania traktów na terenie całego obozu.

Podczas wykopalisk prowadzonych w dwóch sezonach badawczych odstonięto pozostałości baraku nr 24. Budynek, wzniesiony na delikatnie opadającym stoku, pozostawił ślady w formie fundamentów wykonanych z dużych wapiennych kamieni, spojonych gęstą zaprawą. We wnętrzu udało się uchwycić pozostałości utwardzonej podłogi wykonanej z bardzo drobnych kamieni. Droga prowadziła od wejścia, które było możliwe do identyfikacji dzięki zachowanym reliktom schodów w formie pojedynczego pasa cegieł. Barak posiadał dodatkowe wzmocnienia podłogi dzięki niewielkim słupom wbijanym równomiernie w jego wnętrzu, bezpośrednio w piaszczyste podłoże. Od strony południowej, położonej niżej, budynek był odwodniony niewielkim rynsztokiem, który oddzielał fundament od chodnika, znajdującego się pomiędzy barakami. To właśnie w tym miejscu odkryto najwięcej przedmiotów związanych z funkcjonowaniem obozu, które trafiły do kanału, najprawdopodobniej podczas rozbiórki

of a hardened floor made of small stone. The road led from the entrance which was identifiable thanks to the preserved relics of the stairs in the form of a single strip of bricks. The barrack had additional floor reinforcements thanks to small poles mounted evenly in its interior, directly into the sandy ground. On the southern side, located below, the building was drained by a small gutter which separated the foundation from the pavement between the barracks. Artifacts were felt in the gutter during the demolition of barrack, and were found there in high amount, mostly nail fragments, glass slivers, parts of the electrical and heating installation. The drains in the laundry and latrine buildings were situated inside. The gutter with the partially preserved concrete slab at the bottom was discovered in the men's latrine building. The outflow of the laundry, entirely covered with concrete, is one of the few relics clearly visible on the ground until present.

During the work at the camp bakery, it was possible to compare the findings with the pre-war plans. This building was at the sanatorium built in the 1930's for children at risk of TB from the Jewish Health Protection Society. Apart from the discovered remains of the building – the foundations of a damaged arbour with beds for children taking a nap, there were traces of its adaptation to the needs of the camp – the foundation for the chimney. The bakery was situated next to victualling warehouses which were identified in 2018. In 2017, an outpatient clinic (barrack no. 17), in which the hospital manager's apartment was

baraku – fragmenty gwoździ, okruchy szkła, części instalacji elektrycznej i grzewczej. W budynkach pralni i latryn odpływy znajdowały się wewnątrz. Natomiast rynsztok z fragmentarycznie zachowaną betonową płytą na dnie odkryto w budynku latryny męskiej. Odpływ pralni, w całości wybetonowany, do dziś jest jednym z nielicznych reliktyw wyraźnie czytelnych na powierzchni gruntu.

Podczas prac przy obozowej piekarni możliwe było porównanie wyników badań z przedwojennymi planami. Budynek ten urządzono w wybudowanym w latach 30. sanatorium dla dzieci zagrożonych gruźlicą żydowskiego Towarzystwa Ochrony Zdrowia (TOZ). Odkryto zarówno pozostałości budynku – fundamenty zniszczonej altany, w której znajdowały się łóżka dla leżących dzieci, jak i ślady jego adaptacji na potrzeby obozu – podbudowę pod komin. Z piekarnią bezpośrednio sąsiadowały magazyny żywności, które zidentyfikowano w 2018 roku. W 2017 roku rozpoznano także ambulatorium (barak nr 17), w którym znajdowało się mieszkanie kierownika szpitala. W przebadanej części budynku odkryto betonowe rury odprowadzające wodę. Na każdym z trzech znalezionych segmentów były wyryte daty ich wykonania: 16.X.43, 20.X.43, 22.X.43 [zapis oryginalny]. Prace w części szpitalnej obozu prowadzono również w miejscu oddziału chirurgicznego. W tym wypadku jednak rozpoznanie budynku uniemożliwił szereg nawarstwień i niwelacji powojennych. Niemniej udało się oznaczyć przybliżone wymiary baraku i częściowo zachowane fragmenty fundamentów. W 2017

located, was also recognised. Concrete drainage pipes were found in the examined part of the building. On each of the three segments found, the dates of their construction were engraved: 16.X.43, 20.X.43, 22.X.43 [original inscription]. The works in the hospital part of the camp were carried out as well at the site of the surgical ward. In this case, however, the recognition of the building was impossible due to a number of layers and post-war levelling. Nevertheless, it was possible to determine the approximate dimensions of the barrack and partially preserved fragments of the foundations. In 2017, reconnaissance was done in the industrial part of the camp. Like in other cases, the foundations of the buildings have been preserved at a very shallow level. During the works a large number of artifacts situated directly on the limestone substratum were discovered. Among them were mainly bullets and shells, as well as fragments of metal tools.

The nature of the artefacts found in the post-camp area allows for a division into two categories – the so-called mass and separate monuments. So far, several thousand fragments of items related to the history of Plaszow camp have been collected. The contribution and classification of such a quantity of historic material is not an easy task. The material and chronological division, traditionally applied in archaeology, is insufficient in this case – almost the entire collection, with a few exceptions, were objects manufactured in the first half of the 20th century. What prevailed among the mass monuments from 2017

roku przeprowadzono rozpoznanie w części przemysłowej obozu. Podobnie jak w innych przypadkach, tak i tutaj fundamenty budynków zachowały się bardzo płytko. W trakcie prac odkryto duże ilości zabytków znajdujących się bezpośrednio na wapiennym podłożu. Były wśród nich przede wszystkim pociski i łuski amunicji, a także fragmenty metalowych narzędzi.

Specyfika artefaktów odnajdywanych na terenie poobozowym pozwala na wyróżnienie dwóch kategorii – tzw. zabytków masowych i wydzielonych. Dotychczas zebrano kilkanaście tysięcy fragmentów przedmiotów związanych z historią obozu Plaszow. Opracowanie i klasyfikacja takiej ilości materiału zabytkowego stanowi nietatwe zadanie. Tradycyjnie stosowany w archeologii podział surowcowy i chronologiczny w tym wypadku jest niewystarczający – niemal cały zbiór, poza nielicznymi wyjątkami, stanowiły obiekty wykonane w pierwszej połowie XX wieku. Pośród zabytków masowych z 2017 roku dominowały gwoździe (26,9%), łuski (11,12%) i pociski (17,25%), fragmenty przedmiotów szklanych (6,85%) oraz przedmioty niezidentyfikowane (5,64%).

Grupa tzw. zabytków wydzielonych to zaledwie 7%, z czego bardzo niewielką część można przypisać do konkretnej aktywności w obozowych realiach. Zabytki wydzielone podzielono na grupy przedmiotów, których dodatkowe cechy pozwalają na bardziej szczegółowy opis (np. znaki producentów czy wytwórców), przedmioty osobiste (np. fragmenty grzebieni, przyborów toaletowych) lub

was nails (26.9%), bullets (11.12%) and bullet cases (17.25%), fragments of glass objects (6.85%) and unidentified objects (5.64%).

The so-called group of separated artifacts constitutes only 7%, a very small part of which can be attributed to specific activity in the camp reality. The separated monuments are divided into groups of objects whose additional features allow for a more detailed description (e.g. producers' or manufacturers' trademarks), personal items (e.g. fragments of combs, toiletries) or the ability to refer to specific aspects of camp life (pharmacy glass, working tools, keys, padlocks) or fragments of matzevahs. Among the recorded artefacts there are also a few post-war items, e.g. coins whose chronology does not raise concerns. Collectively, the acquired items provide evidence of the place history and the processes that took place here, taking into account their multi-level character.

These are mostly destroyed, fragmentarily preserved objects, and the owners of all of them remain anonymous. However, they constitute an important material confirmation of the fact that a camp existed in this place, appealing to the recipient mainly through their quantity. Conservation is crucial in preserving the memory of the past. The conservation measures intended for the objects excavated in Plaszow are sustainable. They do not aim at restoring the artefacts to their original appearance, but at maintaining the state at the time of discovery. The frequently difficult process of stabilising their condition requires compromises between what should

też możliwość odniesienia do poszczególnych aspektów obozowego życia (szkło apteczne, narzędzia pracy, klucze, kłódki) czy fragmenty macew. Pośród zewidencjonowanych artefaktów znajdują się również nieliczne przedmioty powojenne, np. monety, których chronologia nie budzi wątpliwości. Łącznie wszystkie pozyskane zabytki stanowią dowód historii miejsca i zachodzących tu procesów, z uwzględnieniem ich wielowątkowego charakteru.

W większości są to rzeczy zniszczone, zachowane fragmentarycznie, właściciele wszystkich zaś pozostają anonimowi. Jednak stanowią one ważne, materialne potwierdzenie na istnienie w tym miejscu obozu, przemawiając do odbiorcy głównie przez swoją ilość. W zachowaniu pamięci o przeszłości kluczowa jest konserwacja. Przygotowana dla obiektów wydobytych w Plaszowie jest zachowawcza. Nie polega na przywróceniu artefaktom ich pierwotnego wyglądu, ale na zachowaniu stanu w momencie odkrycia. Często trudny proces stabilizacji ich kondycji wymaga kompromisów pomiędzy tym, co należy zachować, a zabiegami podejmowanymi przez konserwatorów. Niewątpliwie dokumentacja przedmiotów podczas ich odkrycia jest ważna. Poprzez swoją ilość i stan obrazują one procesy, jakie zaszły na terenie miejsca pamięci, obejmujące również czas od ich depozycji w ziemi aż do momentu odkrycia. Są autentycznym i materialnym śladem historii.

be preserved and the treatments undertaken by conservators. Undoubtedly, the documentation of the objects during their discovery is important. With their quantity and condition, they depict the processes that have taken place on the memorial site, also including the time from their deposition underground until the discovery. They are an authentic and material trace of history.

Podsumowanie

Oddając w Państwa ręce niniejszy album, chcemy zilustrować proces poznawania przeszłości KL Plaszow. Towarzyszy on badaniom archeologicznym, poczynszyszy od planowania, realizacji prac terenowych po konserwację, oraz przedstawia opracowanie wyników. Na kolejnych stronach prezentowane są zabytki pozyskane w trakcie badań prowadzonych przez Muzeum Krakowa od 2016 roku. Część z nich poddana jest konserwacji, inne natomiast wciąż czekają na odpowiednie zabezpieczenie, otoczenie muzealną troską i drobiazgową analizę. Z tego powodu obiekty pozyskane podczas badań wykopaliskowych w 2018 roku nie posiadają jeszcze numerów inwentarza muzealnego*. Każdy z obiektów pozwala na zobrazowanie konkretnej treści związanej z historią miejsca od chwili jego założenia, przez pracę, wyżywienie więźniów, przedmioty osobiste, aż po obiekty związane z zagrożeniem śmiercią i załogą obozu.

Niewątpliwie praca archeologów wiąże się z wielką odpowiedzialnością. Interpretacja wydobytych na światło dzienne obiektów nadaje im znaczenie łącząc je z osobami, wydarzeniami i miejscami, w których zdarzyły się sytuacje lokujące w ziemi pozyskane obiekty. W przypadku archeologii II wojny światowej i Holokaustu połączenie to odnosi się do sytuacji traumatycznej i potrzeby pamięci o niej. Stąd na końcu albumu przedstawiamy również archiwalia powojenne i współczesne zdjęcie Pomnika Ofiar Faszyzmu.

Summary

Handing this album over to you, we want to illustrate the process of learning about the past of KL Plaszow. It accompanies archaeological research, from planning, implementation of field works to conservation, and presents the elaboration of the results. The following pages show the artifacts acquired during the research conducted by the Museum of Krakow since 2016. Some of them are subject to conservation procedures, while others are still waiting for appropriate protection, museum care and meticulous analysis. For this reason, artifacts obtained during excavations in 2018 are not described by museum inventory numbers**. Each of the structures allows for visualisation of specific content related to the history of the place since its establishment, through work, providing food to prisoners, personal items, to objects related to the threat of death and the camp crew.

Undoubtedly, the work of archaeologists requires great responsibility. The interpretation of the objects brought into the daylight gives them meaning by connecting them with people, events and places where specific situations resulted in locating the acquired objects in the ground. In the case of archaeology regarding World War II and the Holocaust, this combination refers to a traumatic situation and the need to preserve its memory. Therefore, at the end of the album, we also present post-war archival materials and a modern photo of the Monument to the Victims of Fascism.

Czym zatem są przedmioty odnajdywane przez archeologów? Jak je traktować? Jako świadków i dowody zbrodni, ślady pozostałe po ludobójstwie? Wreszcie, jakie jest ich miejsce w przyszłym upamiętnieniu? Te pytania pozostają otwarte. Każdy z artefaktów należących do kolekcji muzeum – miejsca pamięci jest rodzajem dowodu. Jest to świadectwo zdarzeń, możliwe jednak do właściwego odczytania tylko w kontekście pozostałych zasobów. Różne odpowiedzi nie wykluczają się. Bo czym obóz Plaszow jest obecnie? Niewątpliwe relikty przeszłości prezentowane na kolejnych stronach tego albumu są zabytkami, rzeczami, muzealiami, których (prze)trwanie stanowi narzędzie w budowaniu naszej wspólnej pamięci o obozie.

Therefore, what are the objects found by archaeologists? How to treat them? As witnesses and evidence of crime, traces of the genocide? Finally, what is their place in future commemoration? These questions remain open. Each of the artefacts belonging to the collection of the museum – a memorial site is a kind of a proof. This is a testimony to events, yet it can be properly read only with reference to the other resources. Different answers are not mutually exclusive. What is Plaszow camp now? Undoubtedly, the relics of the past presented on the following pages of this album are monuments, objects, museum exhibits whose survival and existence is a tool in building our common memory of the camp.

Zdjęcie lotnicze, 20 sierpnia 1944 r. /NARA

An aerial photo, 20th August 1944. /NARA

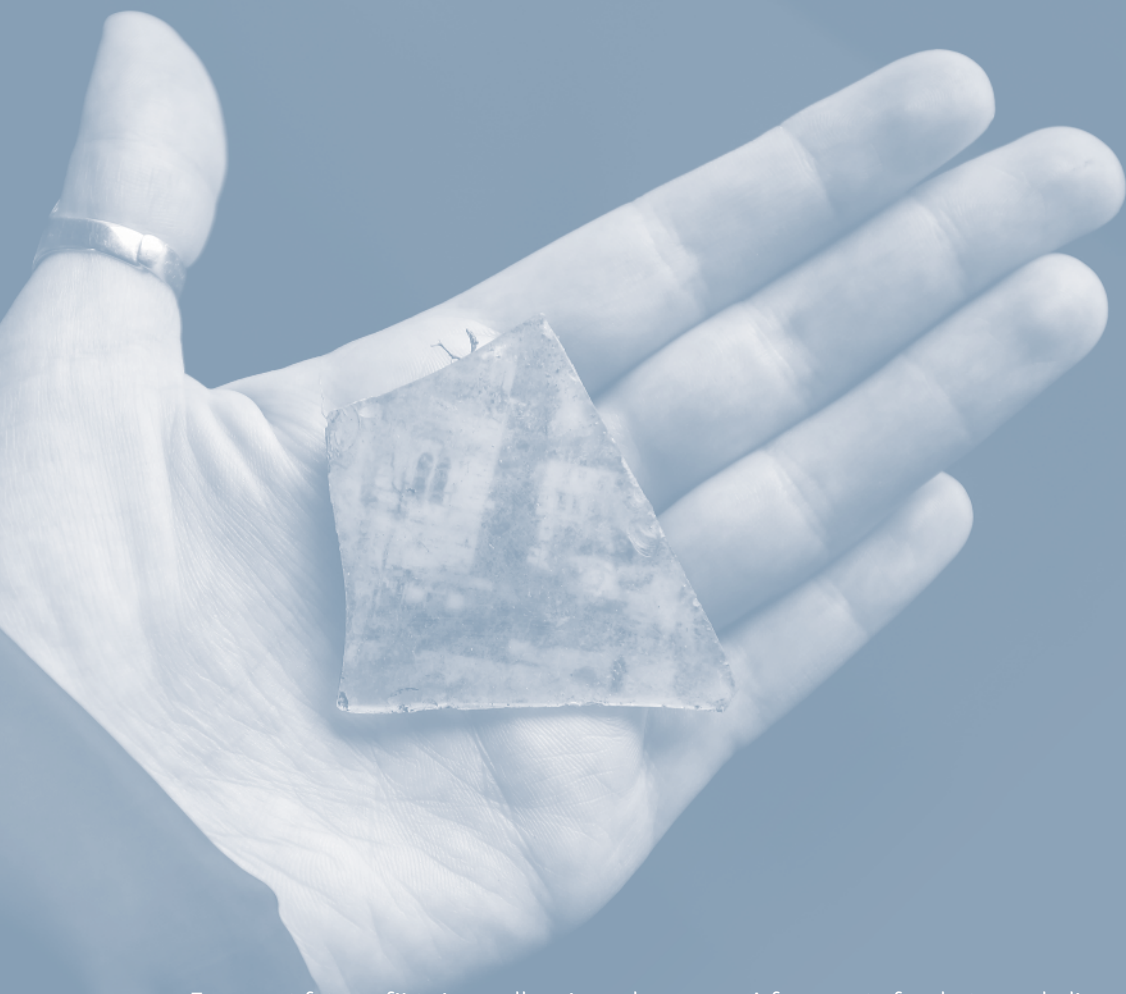

Panorama obozu powstała ze złożenia archiwalnych fotografii wykonanych w 1944 r. /IPN

A panorama of the camp created from a few archival photographs taken in 1944. /IPN

Fragment fotografii tuż po odkryciu podczas badań wykopaliskowych w 2018 r.
Fotografia podklejona na szkło
Tłum na placu niezidentyfikowanego miasta;
po lewej widoczny tramwaj
Szkło, papier fotograficzny
wys. 5,5 cm, szer. 5,5 cm*

A fragment of a photograph discovered a moment before, during the excavation research in 2018

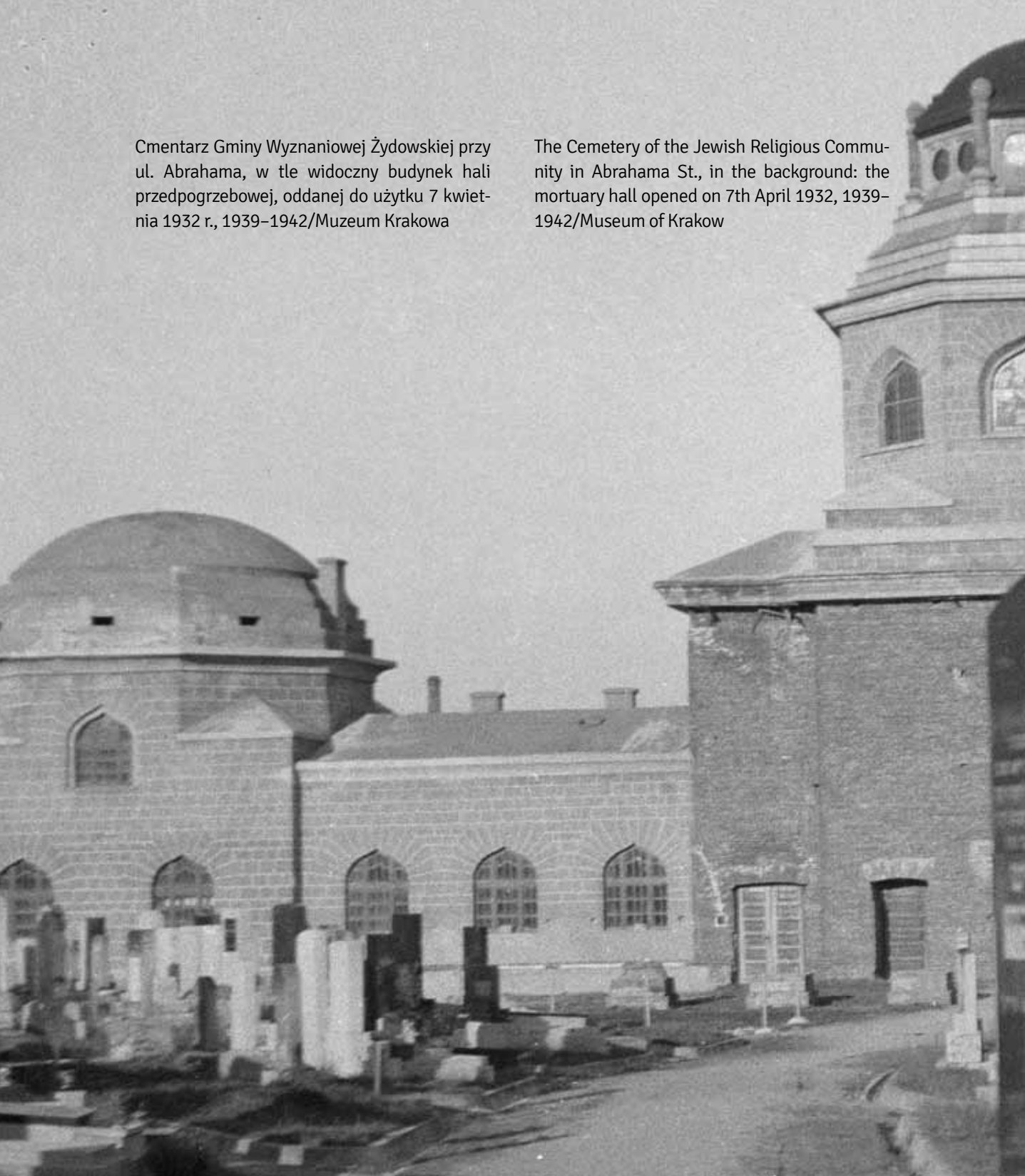
A photograph backed with glass
A crowd at the square of an unidentified town; a tram on the left

Glass, photographic paper
height: 5.5 cm, width: 5.5 cm**

Cmentarz Gminy Wyznaniowej Żydowskiej przy ul. Abrahama, w tle widoczny budynek hali przedpogrzebowej, oddanej do użytku 7 kwietnia 1932 r., 1939–1942/Muzeum Krakowa

The Cemetery of the Jewish Religious Community in Abraham St., in the background: the mortuary hall opened on 7th April 1932, 1939–1942/Museum of Krakow

THE
CITY OF
NEW YORK
OFFICE OF
THE
COMMISSIONER OF
HEALTH
AND
MENTAL HYGIENE
1917

THE
CITY OF
NEW YORK
OFFICE OF
THE
COMMISSIONER OF
HEALTH
AND
MENTAL HYGIENE
1917

Pucharek kiduszowy

Niewielkie metalowe naczynie służące do obrzędu błogosławienia wina podczas kolacji szabatu i świąt żydowskich. Na ściankach cztery pola wydzielone ozdobną ramką ukazują naprzemiennie widoki Jerozolimy oraz dwa skrzyżowane liście lulawu.

Srebro

wys. 7,4 cm, szer. 6,5 cm

Część obozu dla kobiet, badania wykopaliskowe w 2017 r.

nr inw.: MHK-161/DepKLP

A Kiddush cup

A small, metal vessel used for the wine blessing rite during the Sabbath dinner and Jewish holidays. On its sides – four spaces, separated by a decorative frame, depict alternately the views of Jerusalem and two crossed lulav leaves.

Silver

height: 7.4 cm, width: 6.5 cm

The camp part for women, excavation research in 2017

inv. no.: MHK-161/DepKLP

Fragment atary

Atary wykonywane były głównie z grubo haftowanego pasa materiału, który naszywano na wierzch chusty modlitewnej – tałesu. Z czasem upowszechniły się również atary wykonane z metalu.

Srebro

dł. 8,1 cm, szer. 1,9 cm

Barak nr 24, badania wykopaliskowe 2018 r.*

A fragment of an atara

Ataras used to be made mainly of a thickly embroidered belt of fabric which was then sewn on the top of a tallit, a prayer shawl. Metal ataras were popularised over time.

Silver

length 8.1 cm, width: 1.9 cm

Barrack no. 24, excavation research in 2018**

Fragment filiżanki

Część zastawy ze Szpitala Żydowskiego w Krakowie, dar *Fabryki Porcelany i Wyrobów Ceramicznych w Ćmielowie S.A.*, po 1920 r.

Szpital Żydowski w Krakowie przy ul. Skawińskiej 8 wraz z utworzeniem getta został przeniesiony do budynku przy ul. Józefińskiej 14. Pod koniec 1942 r. na terenie obozu powstał szpital, w skład którego weszły baraki oddziałów chirurgii, wewnętrznego, zakaźnego oraz ambulatorium. Szpital wyposażono w sprzęt medyczny z getta, pracowali w nim lekarze żydowscy – więźniowie obozu.

Porcelana

wys. 4,5 cm, szer. 8,6 cm

Barak nr 24, badania wykopaliskowe w 2017 r.
nr inw.: MHK-208/DepKLP

A fragment of a cup

A piece of the crockery from the Jewish Hospital in Kraków, a gift from *Fabryka Porcelany i Wyrobów Ceramicznych w Ćmielowie S.A.*, a porcelain factory, after 1920

Upon the ghetto establishment, the Jewish Hospital at 8 Skawińska St. in Kraków was transferred to the building at 14 Józefińska St. At the end of 1942 a hospital was established in the camp area, as composed of the barracks of surgery wards, an internal ward, infectious ward and outpatient clinic. The hospital featured medical equipment from the ghetto, and its workers were Jewish doctors, the camp prisoners.

Porcelain

height: 4.5 cm, width: 8.6 cm

Barrack no. 24, excavation research in 2017
inv. no.: MHK-208/DepKLP

ŻYDOWSKI
RAKOWIE ≈

Grupa trzech mężczyzn przed budynkiem hali przedpogrzebowej Cmentarza Gminy Wyznaniowej Żydowskiej w Krakowie, 1940–1942 r. /Muzeum Krakowa

A group of three men in front of the mortuary hall of the cemetery of the Jewish Religious Community in Kraków, 1940–1942/Museum of Krakow

Plakietka z Gwiazdą Dawida
1 grudnia 1939 r. na terenie Generalnego Gubernatorstwa weszło w życie rozporządzenie o obowiązkowym noszeniu przez Żydów opasek lub plakietek z gwiazdą Dawida.
Tworzywo sztuczne
wys. 7,8 cm, szer. 8,8 cm
Barak nr 24, badania wykopaliskowe w 2017 r.
nr inw.: MHK-9/DepKLP

A plate depicting the Star of David
On 1st December 1939 in the General Government Area the regulation on the compulsory wearing of armbands or plates with the Star of David by Jews came into force.
Plastic
height: 7.8 cm, width: 8.8 cm
Barrack no. 24, excavation research in 2017
inv. no.: MHK-9/DepKLP

Odznaka Żydowskiej Służby Porządkowej
(Jüdisches Ordnungdienst) w Krakowie
Mosiądz
śred. 2,7 cm
Barak nr 24, badania wykopaliskowe w 2018 r.*

A badge of the Jewish Police Service (Jüdisches Ordnungdienst) in Kraków
Brass
diameter: 2.7 cm
Barrack no. 24, excavation research in 2018**

Plakietka z oznaczaniem przydziału pracy
Po wysiedleniu części getta w październiku 1942 r. wprowadzono dla Żydów dodatkowe oznaczenia miejsca pracy. Były one noszone w formie plastikowych lub metalowych obramowań z literami, oznaczającymi pracę w sektorze: „R” – Rüstung (przemysłu zbrojeniowego); „W” – Wehrmacht (dla armii niemieckiej) oraz „Z” – Zivil und Landarbeit (cywilnym). Oznaczenia były nanoszone na kawałki białego plastiku lub wyszywane na białym płótnie czarną nicią.

Stal, tworzywo sztuczne, płótno, nić
wys. 7,5 cm, szer. 10 cm

Część obozu dla kobiet, badania wykopaliskowe w 2017 r.

nr inw.: MHK-20/DepKLP/3

A work assignment tag

After the displacement of a part of the ghetto in October 1942, additional workplace markings were introduced for Jews. They were worn in the form of plastic or metal framings which bore letters indicating work in a specific sector: “R” – Rüstung (defence industry); “W” – Wehrmacht (German army) and “Z” – Zivil und Landarbeit (civil). The markings were applied on pieces of white plastic or embroidered with black thread on white cloth.

Steel, plastic, linen, thread
height: 7.5 cm, width: 10 cm

The women’s part of the camp, excavation research in 2017

inv. no.: MHK-20/DepKLP/3

Plakietka z oznaczeniem przydziału do pracy
Stal, tworzywo sztuczne, płótno, nici
wys. 8 cm, szer. 8 cm
Część obozu dla kobiet, badania wykopaliskowe w 2017 r.
nr inw.: MHK-20/DepKLP/4

W pierwszych szeregach rozpaczliwy krzyk, to zapewne wyciągnięto spod boku matki dziecko 12- lub 14-letnie, nie pomogło wpisanie na listę pracujących, wyługane, wykołatanie od tygodni (...), nie pomógł noszony dumnie na piersiach przez malca od tygodni order: znak „Z”, „W” lub „R” (...), nie pomógł wreszcie ostatni wysiłek: wspinanie się na palcach, by wydawać się większym, bo bystre oko zbira wyławia dzieci i krótkie „zu klein, raus weg” przypięcztowując los.
Felicja Bannet

A work assignment tag
Steel, plastic, linen, thread
height: 8 cm, width: 8 cm
The women's part of the camp, excavation research in 2017
inv. no.: MHK-20/DepKLP/4

In the front rows, a desperate scream, probably a 12- or 14-year-old child has been pulled out from under the mother's arm; being entered into the list of the employed, implored for weeks (...), did not help; nor the "Z", "W" or "R"(...) indication, proudly worn on the chest for weeks, nor even the last effort: toe standing to seem bigger, as the sharp eye of the bully spots the children, and short words "zu klein, raus weg" seal their fate.
Felicja Bannet

Badania wykopaliskowe w rejonie stawu przeciwpożarowego w części obozu dla kobiet, 2017 r.

The excavation research in the fire pond area of the women's part of the camp, 2017

Deszczownica

W dawnym domu przedpogrzebowym (budynek nr 50) starego cmentarza urządzono łaźnie. Pomieszczenia te okazały się niewystarczające wobec rosnącej liczby więźniów. W maju 1944 r. zakończono budowę nowego baraku łaźni (budynek nr 49), a w dotychczasowych pomieszczeniach urządzono odwieszalnie.

Stop cyny, żelazo

dł. 12 cm, szer. 6,5 cm

Teren starego cmentarza w pobliżu łaźni (budynek nr 49), badania powierzchniowe, 2017 r.
nr inw.: MHK-2/DepKLP

A rainshower

Baths were arranged in the former pre-burial house (building no. 50) at the old cemetery. These rooms turned out to be insufficient for the growing number of prisoners. In May 1944, the construction of a new bathhouse barrack (building no. 49) was completed, and the existing rooms were used for delousing.

Tin alloy, iron

length: 12 cm, width: 6.5 cm

The old cemetery area near the bathhouse (building no. 49), surface research, 2017
inv. no.: MHK-2/DepKLP

Siekiera
Stal
dł. 18,7 cm, szer. 9,5 cm
Barak nr 24, badania wykopaliskowe w 2018 r.*

An axe
Steel
length: 18.7 cm, width: 9.5 cm
Barrack no. 24, excavation research in 2018**

Dwa klucze na drucianym kabłąku, zawinię-
tym w kształt ósemki

Stal

dł. 3,8 cm (klucze), 4,2 cm (kabłąk)

Barak nr 24, badania wykopaliskowe w 2017 r.

nr inw.: MHK-219/DepKLP

Two keys on a wire keyring, wrapped in the
shape of eight

Steel

length: 3.8 cm (keys), 4.2 cm (keyring)

Barrack no. 24, excavation research in 2017

inv. no.: MHK-219/DepKLP

Kłódka

Stal

wys. 10 cm, szer. 8 cm

Część obozu dla kobiet, badania wykopaliskowe w 2017 r.

nr inw.: MHK-237/DepKLP

A padlock

Steel

height: 10 cm, width: 8 cm

The women's part of the camp, excavation research in 2017

inv. no.: MHK-237/DepKLP

Dachówka

Na powierzchni zachowany napis:

POGULW [...]

Niemiecka wytwórnia dachówek Pogulwerke znajdowała się w dzisiejszym Pogalewie Małym k. Brzegu na Dolnym Śląsku.

Ceramika budowlana

wys. 5,4 cm, szer. 10 cm

Okolice komendantury (budynek nr 201), badania powierzchniowe 2017 r.

nr inw.: MHK-7/DepKLP

A tile

The following inscription on the surface:

POGULW [...]

Pogulwerke, a German tile factory was located in today's Pogalewo Małe near Brzeg in Lower Silesia.

Building ceramics

height: 5.4 cm, width: 10 cm

The headquarters area (building no. 201), surface research 2017

inv. no.: MHK-7/DepKLP

POGULWE

Fragment młotka

Stal

dł. 10 cm, szer. 2,3 cm , wys. 2,5 cm

Barak nr 24, badania wykopaliskowe w 2017 r.

nr inw.: MHK-259/DepKLP

Praca polegała na tym, że borowano dziury w skałach, zakładano dynamit, podpalano go lontem, wysadzano skałę, a później ode-rwane skały zostały przez ludzi rozbijane ki-lofami, młotami, sortowano i załadowano na wózki (lorki), wleczone linkami przez kobiety żydowskie bądź to polskie.

Józef Sterngast

A fragment of a hammer

Steel

length: 10 cm, width: 2.3 cm , height: 2.5 cm

Barrack no. 24, excavation research in 2017

inv. no.: MHK-259/DepKLP

The purpose of the work was that holes in rocks were drilled, dynamite was put on, it was set on fire with a fuse, the rock was blown up, and then the scraps of the rock were torn apart with pickaxes, hammers, sorted and loaded onto carts dragged with ropes by Jewish or Polish women.

Józef Sterngast

Ostona lampy przemysłowej

Stal

śred. 19 cm, wys. 21 cm

Teren przemysłowy w pobliżu ślusarni i blacharni (barak nr 84), badania wykopaliskowe w 2017 r.

nr inw.: MHK-272/DepKLP

An industrial lamp cover

Steel

diameter: 19 cm, height: 21 cm

The industrial area near the locksmith's workshop and sheet-metal workshop (barack no. 84), excavation research in 2017

inv. no.: MHK-272/DepKLP

Fragment wylewki wraz z miejscem na zawór
Mosiądz
dł. 10,5 cm, szer. 6,5 cm
Pralnie i latryny (baraki nr 23, 27, 32), bada-
nia wykopaliskowe w 2017 r.
nr inw.: MHK-274/DepKLP

A fragment of tap of pipeline installation
Brass
length: 10.5 cm, width: 6.5 cm
Laundries and latrines (barracks no. 23, 27,
32), excavation research in 2017
inv. no.: MHK-274/DepKLP

Fragment drutu kolczastego

Stal

dł. 10 cm, szer. 3,5 cm

Sanatorium TOZ/obozowa piekarnia (budynek nr 38), badania wykopaliskowe w 2017 r.
nr inw.: MHK-279/DepKLP

Kiedy wysłali mnie do Plaszcowa, wszystko wyglądało całkowicie inaczej. Głównie było się otoczonym przez kolczaste druty. Wszędzie dookoła, nie można się było stamtąd wydostać.

Henry Wiener

A fragment of barbed wire

Steel

length: 10 cm, width: 3.5 cm

The Sanatorium of the Society for the Protection of Health/camp bakery (building no. 38), excavation research in 2017
inv. no.: MHK-279/DepKLP

When they sent me to Plaszców, everything looked completely different. You were mostly surrounded by barbed wires. Everywhere around. You couldn't get out there.

Henry Wiener

Rączka pily

Stal

dł. 12 cm, szer. 8 cm

Barak nr 24, badania wykopaliskowe w 2018 r.*

A saw handle

Steel

length: 12 cm, width: 8 cm

Barrack no. 24, excavation research in 2018**

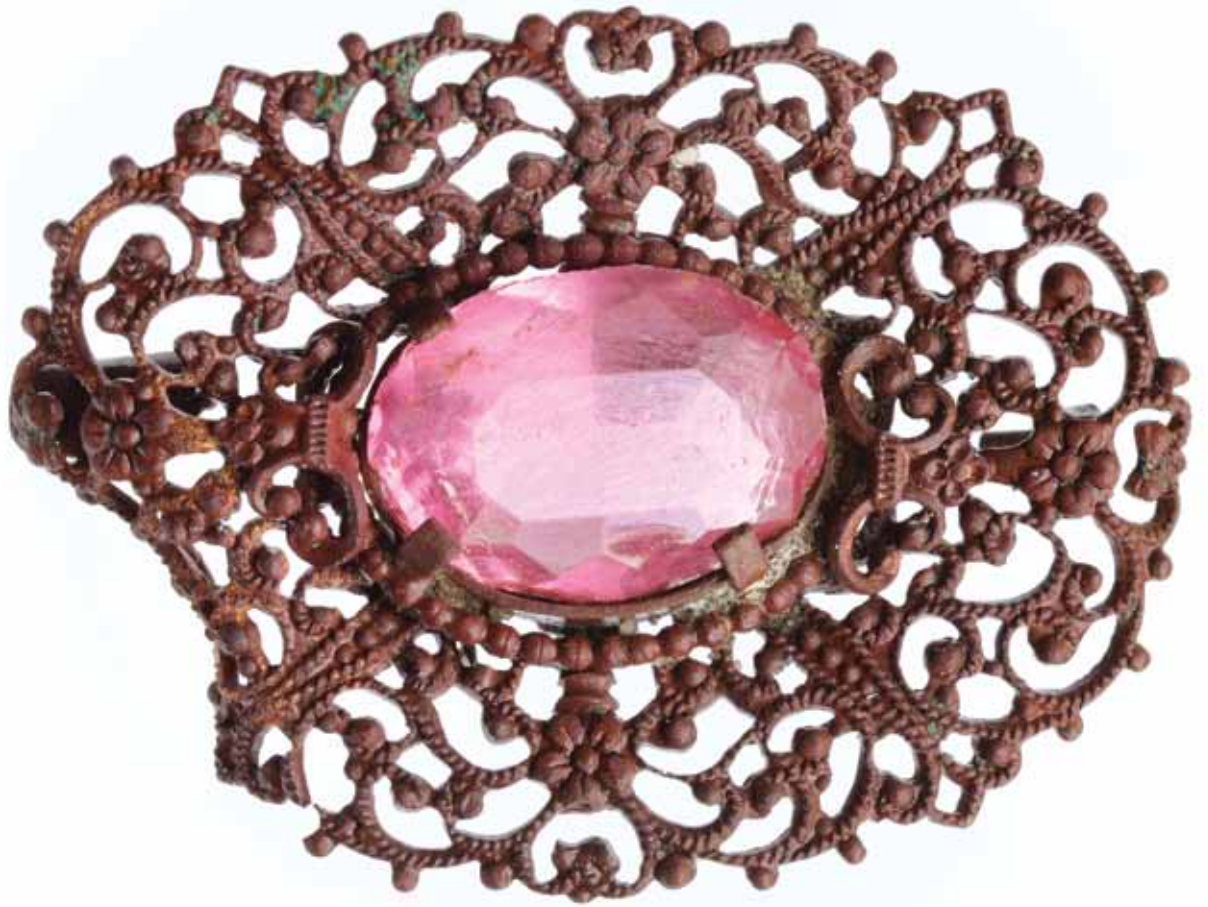
Badania wykopaliskowe w 2017 r.

Excavation research in 2017

Broszka
Mosiądz, szkło barwne
dł. 4,5 cm, szer. 3,4 cm
Rynsztok przy pralni i umywalni (baraki nr
23, 27), badania wykopaliskowe w 2017 r.
nr inw.: MHK-27/DepKLP

A brooch
Brass, coloured glass
length: 4.5 cm, width: 3.4 cm
The gutter at the laundry and washroom (bar-
racks no. 23, 27), excavation research in 2017
inv. no.: MHK-27/DepKLP

Zawieszka w kształcie Gwiazdy Dawida
Górna część z ogniwką do przewleczenia
łańcuszka ułamana
Srebro
wys. 3 cm, szer. 3 cm
Barak nr 24, badania wykopaliskowe w 2018 r.*

A Star of David-shaped tag
The upper part with a chain link for threading
a chain is broken
Silver
height: 3 cm, width: 3 cm
Barrack no. 24, excavation research in 2018**

Sekretnik

Pusta w środku, dwuczęściowa zawieszka, zdobiona ornamentem. Na ogniwie do przewleczenia łańcuszka próba: SR84 i inicjały złotnika: EG

Srebro

wys. 3,5 cm, szer. 2,5 cm

Barak nr 24, badania wykopaliskowe 2018 r.*

A locket

An empty, two-piece pendant, ornamented. Fineness: SR84 and the initials of the goldsmith: EG on the chain link.

Silver

height: 3.5 cm, width: 2.5 cm

Barrack no. 24, excavation research in 2018**

Obrączka

Na wewnętrznej stronie obrączki znajduje się napis: *DOUBLEBP*

Stop miedzi

śred. 2,2 cm

Barak nr 24, badania wykopaliskowe w 2018 r.*

Zabrał moją ślubną obrączkę i (broszkę lub zawieszkę w kształcie) koniczynki, którą dostałam na urodziny. Mógł mnie od tak zastrzelić.

Rose Dora Presser

A ring

There is the following inscription on the inside of the ring: *DOUBLEBP*

Copper alloy

diameter: 2.2 cm

Barrack no. 24, excavation research in 2018**

He took my wedding ring and the clover (a brooch or pendant) that I got for my birthday. He might well shoot me.

Rose Dora Presser

Spinka do mankietu z częściowo zachowaną
emalią

Mosiądz, emalia

dł. 2 cm, szer. 2 cm

Barak nr 24, badania wykopaliskowe w 2018 r.*

A cufflink with partially preserved enamel

Brass, enamel

length: 2 cm, width: 2 cm

Barrack no. 24, excavation research in 2018**

Pojemnik na mydło dentystyczne

Na górnej powierzchni tłoczony napis:
SAVO[...] DENT[...] | CH[...] | PARIS - VAR-
SOVIE

Aluminium

śred. 5,5 cm

Rynsztok umywalni i latryn (baraki nr 23, 27),
badania wykopaliskowe w 2018 r.*

A dental soap container

The embossed inscription on the upper sur-
face:

SAVO[...] DENT[...] | CH[...] | PARIS - VARSO-
VIE

Aluminium

diameter: 5.5 cm

The gutter of the washroom and latrines
(barracks no. 23, 27), excavation research in
2018**

SAVIER
DE
CH
PARIS VARSOVIE

Szczoteczka do zębów

Tworzywo sztuczne, włosie (zachowane jedynie w otworach)

dł. 14 cm, szer. 1,3 cm

Barak nr 24, badania wykopaliskowe w 2017 r.

nr inw.: MHK-47/DepKLP

A toothbrush

Plastic, bristle (preserved only in the holes)

length: 14 cm, width: 1.3 cm

Barrack no. 24, excavation research in 2017

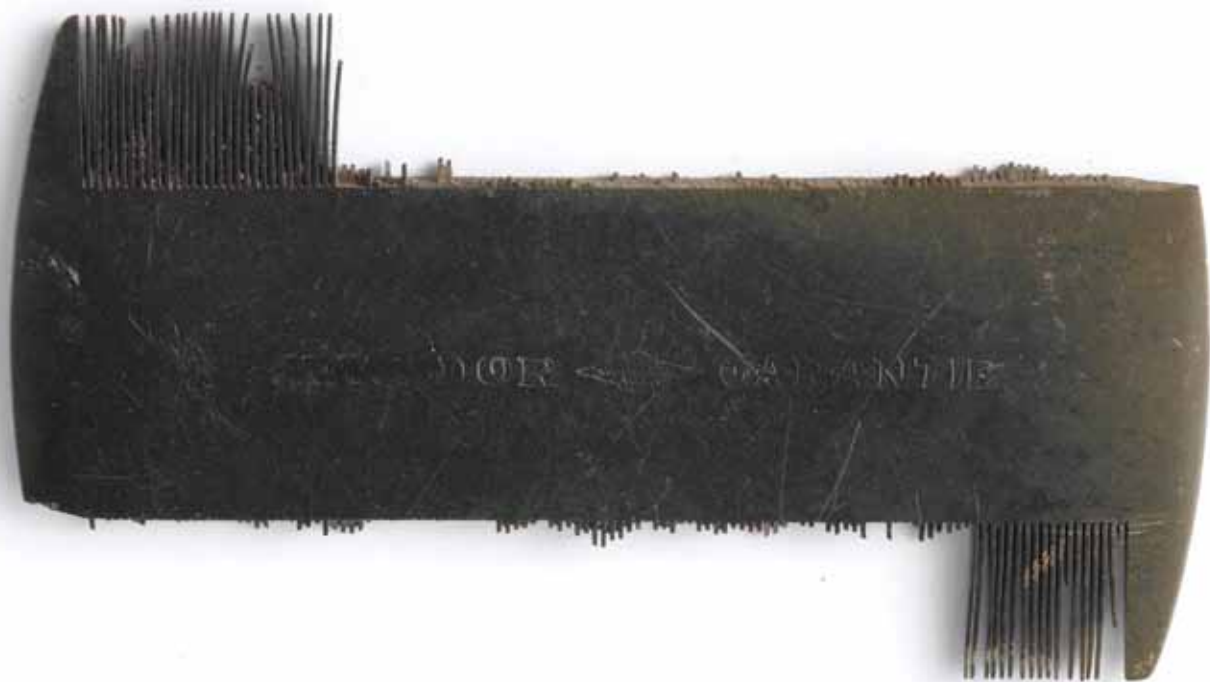
inv. no.: MHK-47/DepKLP

Dwustronny grzebień, tzw. wszawik, wyprodukowany przez austriacką firmę Matador Garantie
Ebonit
szer. 8,8 cm, wys. 5 cm
Część obozu dla kobiet, badania wykopaliskowe w 2017 r.
nr inw.: MHK-35/DepKLP

A double-sided comb (lice comb) manufactured by Austrian Matador Garantie company
Ebonite
width: 8.8 cm, height: 5 cm
The women's part of the camp, excavation research in 2017
inv. no.: MHK-35/DepKLP

Rączka maszynki do golenia
Stop miedzi, niklowany[?]
dł. 6,4 cm
Barak nr 24, badania wykopaliskowe w 2018 r.*

A razor handle
Copper alloy, nickel plated [?]
length: 6.4 cm
Barrack no. 24, excavation research in 2018**

Grzebień do upinania włosów
Tworzywo sztuczne imitujące szylkret
wys. 5,7 cm, szer. 5,5 cm
Barak nr 24, badania wykopaliskowe w 2018 r.*

A comb for pinning hair
Plastic imitating tortoiseshell
height: 5.7 cm, width: 5.5 cm
Barrack no. 24, excavation research in 2018**

Mydelniczka
Aluminium
dł. 10 cm, szer. 6 cm
Barak nr 24, badania wykopaliskowe w 2017 r.
nr inw.: MHK-50/DepKLP

Soap dish
Aluminium
length: 10 cm, width: 6 cm
Barrack no. 24, excavation research in 2017
inv. no.: MHK-50/DepKLP

Pudełeczko kremu NIVEA

Krem NIVEA był jednym z pierwszych kosmetyków produkowanym na masową skalę przez firmę Beiersdorf AG. Od lat 30. XX w. rynek polski zaopatrywała filia fabryki w Poznaniu.

Stal, emalia

śred. 3,8 cm, wys. 09 cm

Barak nr 24, badania wykopaliskowe w 2018 r.*

A box of NIVEA cream

NIVEA cream was one of the first cosmetics produced on a mass scale by Beiersdorf AG. Since the 1930's the Polish market was supplied by Poznań branch of the factory.

Steel, enamel

diameter: 3.8 cm, height: 09 cm

Barrack no. 24, excavation research in 2018**

MUNICIPAL
KREM
NIVE

Obramienie torebki lub portfela
Stop miedzi
dł. 17, 3 cm, szer. 5 cm
Część kobieca obozu, badania wykopalisko-
we w 2017 r.
Badania wykopaliskowe w 2018 r.
nr inw.: MHK-31/DepKLP

A bag or wallet framing
Copper alloy
length: 17.3 cm, width: 5 cm
Women's part of the camp, excavation re-
search in 2017
Excavation research in 2018
inv. no.: MHK-31/DepKLP

Badania wykopaliskowe w 2018 r.

Excavation research in 2018

Syfon

Stop miedzi, chromowany [?]

wys. 8,8 cm, szer. 8 cm

Sanatorium TOZ/obozowa piekarnia (budynek nr 38), badania wykopaliskowe w 2018 r.*

A siphon

Copper alloy, chromed [?]

height: 8.8 cm, width: 8 cm

The Sanatorium of the Society for the Protection of Health/camp bakery (building no. 38), excavation research in 2018**

Drut uformowany w kształt imienia Jerzy
Miedź, tworzywo sztuczne
dł. 7 cm
Barak nr 24, badania wykopaliskowe w 2018 r.*

Wire formed into the shape of the name Jerzy
Copper, plastic
length: 7 cm
Barrack no. 24, excavation research in 2018**

Dreidel (drejdt)

Na sześciu ściankach, po bokach znajdują się naprzemiennie niemieckojęzyczne napisy: *ALLES GABEN*, *NIMM 1*, *NIMM 2*. Drejdle służyły do gry losowej, uprawianej w okresie zimowego święta Chanuki, głównie przez dzieci.

Ołów

wys. 2,9 cm; szer. 1,5 cm

Barak nr 24, badania wykopaliskowe w 2018 r.*

A dreidel

On all the six sides, there are alternating German-language inscriptions: *ALLES GABEN*, *NIMM 1*, *NIMM 2*. Dreidels were used for a game of chance played mostly by children during Hanukkah celebrated in winter.

Lead

height: 2.9 cm; width: 1.5 cm

Barrack no. 24, excavation research in 2018**

Fragment spinki do włosów
Tworzywo sztuczne imitujące szylkret
dł. 11,2 cm, szer. 2,9 cm
Obszar przy pralni i umywalni (baraki nr 23,
27), badania wykopaliskowe w 2017 r.
nr inw.: MHK-33/DepKLP

A fragment of a hair clip
Plastic imitating tortoiseshell
length: 11.2 cm, width: 2.9 cm
The area next to the laundry and washroom
(barracks no. 23, 27), excavation research in
2017
inv. no.: MHK-33/DepKLP

Brzytwa

Stal, tworzywo sztuczne

wym. 14,8 x 2 cm

Część obozu dla kobiet, badania wykopaliskowe w 2017 r.

nr inw.: MHK-48/DepKLP

A razor

Steel, plastic

Size: 14.8 x 2 cm

The women's part of the camp, excavation research in 2017

inv. no.: MHK-48/DepKLP

Cyferblat zegarka kieszonkowego
Miedź, emalia
dł. 4,8 cm, szer. 2,5 cm
Barak nr 24, badania wykopaliskowe w 2018 r.*

A pocket watch face
Copper, enamel
length: 4.8 cm, width: 2.5 cm
Barrack no. 24, excavation research in 2018**

Szkoło powiększające

Szkoło

śred. 4,8 cm, wys. 1,5 cm

Barak nr 24, badania wykopaliskowe w 2017 r.

nr inw.: MHK-187/DepKLP

A magnifying glass

Glass

diameter: 4.8 cm, height: 1.5 cm

Barrack no. 24, excavation research in 2017

inv. no.: MHK-187/DepKLP

Fragment obudowy zapalniczki benzynowej
Na dnie wytłoczony napis: *IMPERATOR / LA STAAT*. Firma „Imperator” została założona na pocz. XX w. w Wiedniu przez Ludwiga Russbacera. Produkowała różne modele zapalniczek i pracowała nad patentami dotyczącymi ich konstrukcji
Mosiądz, stal, farba
wys. 4,3 cm, szer. 3,3 cm
Warsztaty papiernicze (barak nr 90), badania wykopaliskowe w 2017 r.
nr inw.: MHK-52/DepKLP

A fragment of a gasoline lighter casing
At the bottom, embossed inscription *IMPERATOR / LA STAAT*. “Imperator” company was founded in Vienna by Ludwig Russbacer at the beginning of the 20th c. It manufactured various models of lighters, and worked on patents regarding their structure.
Brass, steel, paint
height: 4.3 cm, width: 3.3 cm
Paper workshops (barrack no. 90), excavation research in 2017
inv. no.: MHK-52/DepKLP

Fragment ołówka kopiowego
Stop miedzi i niklu, drewno, rysik nasączony
fioletem metylowym
dł. 6,8 cm, szer. 1,1 cm
Barak nr 24, badania wykopaliskowe w 2017 r.
nr inw.: MHK-25/DepKLP

A fragment of a copying pencil
Copper and nickel alloy, wood, the lead
soaked in methyl violet
length: 6.8 cm, width: 1.1 cm
Barrack no. 24, excavation research in 2017
inv. no.: MHK-25/DepKLP

Fragment zegarka z zachowanymi częściami
mechanizmu i kołem zębatym

Miedź

śred. 4 cm

Barak nr 24, badania wykopaliskowe w 2017 r.
nr inw.: MHK-23/DepKLP

A fragment of a watch with preserved parts of
the mechanism and a cogwheel

Copper

diameter: 4 cm

Barrack no. 24, excavation research in 2017
inv. no.: MHK-23/DepKLP

Fragment drucianej oprawy okularów
Stop miedzi
dł. 10,4 cm, szer. 4,2 cm
Barak nr 24, badania wykopaliskowe w 2018 r.*

A fragment of a wire frame for spectacles
Copper alloy
length: 10.4 cm, width: 4.2 cm
Barrack no. 24, excavation research in 2018**

Oprawka końca ołówka

Na powierzchni widoczny napis: *LoC HARDTMUTH*. Przedsiębiorstwo założono w końcu XVIII w. w Austrii, następnie przeniesiono do Czech. Produkcja opierała się na wytwarzaniu materiałów piśmienniczych i papierniczych. Obecnie firma znana jest pod nazwą KOH-I-NOOR.

Stop miedzi i niklu

dł. 3,3 cm, szer. 1,1 cm

Barak nr 24, badania wykopaliskowe w 2018 r.*

A pencil ferrule

Inscription on the surface: *LoC HARDTMUTH*. The company was founded in Austria at the end of the 18th c., then moved to the Czech Republic. The production was based on manufacturing stationery. Currently, the company is known under the name of KOH-I-NOOR. Copper and nickel alloy

length: 3.3 cm, width: 1.1 cm

Barrack no. 24, excavation research in 2018**

LEONARDI MUTH

Fragment buteleczki na atrament „Tęcza”
Szkło
szer. 4 cm; wys. 2,8 cm
Barak nr 24, badania wykopaliskowe w 2017 r.
nr inw.: MHK-192/DepKLP

A fragment of a “Tęcza” ink bottle
Glass
width: 4 cm; height: 2.8 cm
Barrack no. 24, excavation research in 2017
inv. no.: MHK-192/DepKLP

Badania wykopaliskowe w 2018 r.

Excavation research in 2018

Butelki apteczne

Szkoło

wys. od 6 do 10,8 cm, śred. od 2 do 3,5 cm

Barak nr 24, ambulatorium, badania wykopaliskowe w 2017 r.

nr inw.: MHK-169-172/DepKLP

Pharmacy bottles

Glass

height: from 6 to 10.8 cm, diameter: from 2 to 3.5 cm

Barrack no. 24, the outpatient clinic, excavation research in 2017

inv. no.: MHK-169-172/DepKLP

Buteleczka po lekach

Na boku napis: *DR A. WANDER S.A.*

Firma Dr Wander SA istniała w Krakowie od 1931 r. przy ul. Mogiłskiej. Produkowała głównie preparaty medyczne, odżywki i suplementy, a także proszki do pieczenia, budynie i wzbogacone mąki. W latach wojennych kontynuowano produkcję.

Szkło

wys. 11, 8 cm, szer. 5 cm, gł. 3 cm

Barak nr 24, badania wykopaliskowe w 2018 r.*

An empty medicine bottle

Inscription on the side: *DR A. WANDER S.A.*

Dr Wander SA had operated since 1931 in Mogilska Street in Kraków. It mainly produced medical preparations, nutrients and supplements, as well as baking powders, puddings and enriched flours. The production continued during World War II.

Glass

height: 11.8 cm, width: 5 cm, depth: 3 cm

Barrack no. 24, excavation research in 2018**

Lusterko dentystyczne
Stal, szkło
śred. 2,5 cm; dł. 5 cm
Część kobieca obozu, badania wykopaliskowe
w 2017 r.
nr inw.: MHK-270/DepKLP

Wszystkich strzelano nago. Ubrania przywożono do magazynów. Lekarze sprawdzali, czy wszyscy zastrzeleni i dentyści-Żydzi musieli wrywać trupom złote zęby.
Mila Hornik

A dentist's mirror
Steel, glass
diameter: 2.5 cm; length: 5 cm
The women's part of the camp, excavation research in 2017
inv. no.: MHK-270/DepKLP

Everyone was shot naked. Clothes were brought to warehouses. The doctors checked whether everyone was shot, and Jewish dentists had to pull out the corpses' gold teeth.
Mila Hornik

Butelecзка apteczna

Na powierzchni butelki napis: *MAGISTER / KLAWE / WARSZAWA*, na nakrętkce: *TABLETKI MINERALNE*

Leki produkcji firmy Towarzystwo Chemiczno-Farmaceutyczne d. Mgr. Kławe SA w Warszawie produkowano już w XIX w. na bazie apteki Henryka Kławe. W początkach XX w. zakład przejęli jego synowie, którzy kontynuowali produkcję farmaceutyków.

Szkło, tworzywo sztuczne
wys. 10,6 cm, szer. 5,5 cm

Barak nr 24, Badania wykopaliskowe w 2017 r.
nr inw.: MHK-166/DepKLP

A pharmacy bottle

Inscription *MAGISTER / KLAWE / WARSZAWA* (Kławe, MSc Warsaw) on the surface of the bottle, on the cap: *TABLETKI MINERALNE* (*Mineral tablets*)

Drugs by Towarzystwo Chemiczno-Farmaceutyczne d. Mgr. Kławe SA, a society in Warsaw had already been produced in the 19th c. with the support of Henryk Kławe's pharmacy. At the beginning of the 20th century, the plant was taken over by his sons who continued to manufacture pharmaceuticals.

Glass, plastic
height: 10.6 cm, width: 5.5 cm

Barrack no. 24, excavation research in 2017
inv. no.: MHK-166/DepKLP

MAGISTER

KLAWE

WARSZAWA

Tubka po maści leczniczej

Na powierzchni napis: *NOVÁ | HOJIVÁ | MAST
| Z LÉKÁRNY | U ZLATÉ | KORUNY | ZALOŽ R
1378*

W drugiej połowie 1944 r. przez KL Plaszow przechodziły transporty Żydów z Węgier i Słowacji.

Aluminium, farba

dł. 8,7 cm, szer. 2,6 cm

Barak nr 24, badania wykopaliskowe w 2018 r.*

A medicated ointment tube

Inscription on the surface: *NOVÁ | HOJIVÁ
| MAST | Z LÉKÁRNY | U ZLATÉ | KORUNY |
ZALOŽ R 1378*

In the second half of 1944 transports of Jews from Hungary and Slovakia passed through KL Plaszow.

Aluminium, paint

length: 8.7 cm, width: 2.6 cm

Barrack no. 24, excavation research in 2018**

MUNISI
KOPCUNA

ZILKARNY
CZAPTE
KOPCUNA
1378

Rondelek
Stal, emalia
śred. 14,5 cm, wys. 4,5 cm
Barak nr 24, badania wykopaliskowe w 2018 r.
nr inw.: MHK-144/DepKLP

A saucepan
Steel, enamel
diameter: 14.5 cm, height: 4.5 cm
Barrack no. 24, excavation research in 2018
inv. no.: MHK-144/DepKLP

Fragment ampułki szklanej

Szkło

wys. 5,4 cm, śred. 1,9 cm

Część obozu dla kobiet, badania wykopaliskowe w 2017 r.

nr inw.: MHK-63/DepKLP

A fragment of a glass ampoule

Glass

height: 5.4 cm, diameter: 1.9 cm

The women's part of the camp, excavation research in 2017

inv. no.: MHK-63/DepKLP

Zamykana fiolka

Szkło, korek

wys. 6 cm, śred. 1,8 cm

Barak nr 17 – ambulatorium, badania wykopaliskowe w 2017 r.

nr inw.: MHK-167/DepKLP

Pamiętam doskonale jedną kobietę, będącą przed wojną lekarzem; gdy uskarżaliśmy się i byliśmy bliscy załamania, przychodziła i dawała nam otuchy i odwagi, mówiąc: „nie możesz umrzeć z głodu (...), przeżyjesz trzydzieści dni bez jedzenia, jesteś w stanie przetrwać trzy dni bez wody i nic się nie stanie, ale chcę abyś wiedziała i zdała sobie sprawę z tego, że nie wytrzymasz nawet trzech minut bez nadziei.

Helena Beck

A closed vial

Glass, cork

height: 6 cm, diameter: 1.8 cm

Barrack no. 17 – the outpatient clinic, excavation research in 2017

inv. no.: MHK-167/DepKLP

I remember well one woman who was a doctor before the war; when we complained and were close to a breakdown, she came and gave us encouragement and courage, saying: “you cannot starve to death (...), you will survive thirty days without food, you are able to survive three days without water and nothing will happen, but I want you to know and realise that you can’t resist even three minutes without hope.

Helena Beck

Kubek

Na dnie widoczny inicjał „W” wpisany w schematyczny rysunek imbryka – emblemat fabryki w Olkusz. Przedsiębiorstwo zostało założone w 1907 r. jako Akcyjne Towarzystwo Olkuskie Tłoczonych i Emaliowanych Wyrobów „Westen”.

Stal, emalia

wys. 6,3 cm, śred. 7 cm

Barak nr 24, badania wykopaliskowe w 2017 r.
nr inw.: MHK-142/DepKLP

A mug

At the bottom, initial „W” inscribed in a schematic drawing of a teapot – the emblem of a factory in Olkusz. The enterprise was founded in 1907 as Akcyjne Towarzystwo Olkuskie Tłoczonych i Emaliowanych Wyrobów “Westen”.

Steel, enamel

height: 6.3 cm, diameter: 7 cm

Barrack no. 24, excavation research in 2017
inv. no.: MHK-142/DepKLP

Pojemnik na pastę do butów wykonany w Fabryce Przetworów Chemicznych „Dobrolin” w Warszawie

Szkło

śred. 7,5 cm, wys. 2,2 cm

Część obozu dla kobiet, badania wykopaliskowe w 2017 r.

nr inw.: MHK-183/DepKLP

A container for shoe polish made in Fabryka Przetworów Chemicznych “Dobrolin” in Warsaw

Glass

diameter: 7.5 cm, height: 2.2 cm

The women’s part of the camp, excavation research in 2017

inv. no.: MHK-183/DepKLP

łyżka do butów

Żelazo

dł. 13,5 cm, szer. 4,5 cm

Obszar przy pralni i umywalni (baraki nr 23, 27), badania wykopaliskowe w 2017 r.

nr inw.: MHK-241/DepKLP

A shoehorn

Iron

length: 13.5 cm, width: 4.5 cm

The area by the laundry and washroom (baracks no. 23, 27), excavation research in 2017

inv. no.: MHK-241/DepKLP

Termofor

Na powierzchni słabo czytelne napisy w języku rosyjskim

Tworzywo sztuczne

dł. 21 cm, szer. 14,5 cm

Barak nr 24, badania wykopaliskowe w 2017 r.

nr inw.: MHK-264/DepKLP

A thermophore

Hardly legible inscriptions in Russian on the surface

Plastic

length: 21 cm, width: 14.5 cm

Barrack no. 24, excavation research in 2017

inv. no.: MHK-264/DepKLP

Puszka

Na wieku napis „Ovomaltine” – napój witaminowy w proszku produkowany w zakładach Dr Wander SA

Żelazo

śred. 6 cm, wys. 9,4 cm

Okolice komendantury (budynek nr 201), badania powierzchniowe w 2017 r.

nr inw.: MHK-1/DepKLP

A can

Inscription on the lid: “Ovomaltine” – a vitamin drink powder produced in Dr Wander SA plants

Iron

diameter: 6 cm, height: 9.4 cm

The headquarters area (building no. 201), surface research in 2017

inv. no.: MHK-1/DepKLP

Oprawa gniazdka elektrycznego
Na powierzchni oznaczenia producenta – Kabel Krakau
Podczas wojny fabryka Kabel przy ul. Prokocimskiej została przejęta przez niemiecki koncern AEG. Od początków 1943 r. działa tam filia obozu Plaszow.
Tworzywo sztuczne
śred. 5,8 cm
Okolice C-Dołka, badania powierzchniowe w 2017 r.
nr inw.: MHK-5/DepKLP

An electrical socket shell
Manufacturer's markings on the surface – Kabel Krakau
During the war, Kabel factory in Prokocimska St. was taken over by AEG German concern. A branch of Plaszow camp operated there from the beginnings of 1943.
Plastic
diameter: 5.8 cm
C-Dołek Shot Hole area, surface research in 2017
inv. no.: MHK-5/DepKLP

КАБЕЛ
КАКАВ

250
10

Wieczko opakowania pasty do butów
Na powierzchni napis: *CHEMIMETAL KRA-
KAU | GOLDENE GLOCKE | ŻŁOTY DZWON*
Aluminium
śred. ok. 7 cm, wys. 1 cm
Barak nr 24, badania wykopaliskowe w 2018 r.*

A lid for a shoe polish tin
Inscription on the surface: *CHEMIMETAL
KRAKAU | GOLDENE GLOCKE | ŻŁOTY DZWON*
Aluminium
Diameter: c.a. 7 cm, height: 1 cm
Barrack no. 24, excavation research in 2018**

Garnek emaliowany

Na dnie widoczne oznaczenie DEF wpisane w odwrócony trójkąt.

Wiosną 1943 roku przy ul. Lipowej została utworzona niewielka filia obozu pracy przymusowej, a następnie obozu koncentracyjnego Plaszow, przeznaczona dla więźniów-robotników Deutsche Emaliewarenfabrik (DEF), zwanej potocznie Emalią. Dzięki swoim staraniom, Oskar Schindler zapewnił pracownikom zdecydowanie lepsze warunki bytowe, a w 1944 r. umożliwił ewakuację ponad 1000 Żydów do Brünnlitz.

Stal, emalia

szer. 15,8 cm, wys. 10,8 cm

Barak nr 24, badania wykopaliskowe w 2017 r.
nr inw.: MHK-147/DepKLP

An enamelled pot

A DEF mark on the bottom, inscribed in an inverted triangle.

A small branch of Plaszow forced labour camp and then concentration camp was created in the spring of 1943 in Lipowa St., as intended for prisoners-workers of Deutsche Emaliewarenfabrik (DEF), commonly known as Emalia (Enamel). Thanks to his efforts, Oskar Schindler provided his employees with much better living conditions, and in 1944 he enabled the evacuation of over 1,000 Jews to Brünnlitz.

Steel, enamel

width: 15.8 cm, height: 10.8 cm

Barrack no. 24, excavation research in 2017
inv. no.: MHK-147/DepKLP

Kość introligatorska

Kość zwierzęca

dł. 15,8 cm, szer. 2,3 cm

Barak nr 24, badania wykopaliskowe w 2017 r.

nr inw.: MHK-247/DepKLP

A bone folder

Animal bone

length: 15.8 cm, width: 2.3 cm

Barrack no. 24, excavation research in 2017

inv. no.: MHK-247/DepKLP

Ołowiana figurka

Ołów

wys. 3,7 cm, szer. 3,4 cm

Barak nr 24, badania wykopaliskowe w 2018 r.*

A lead figurine

Lead

height: 3.7 cm, width: 3.4 cm

Barrack no. 24, excavation research in 2018**

Fragment kufła wraz z oprawą
Na powierzchni zachowanego fragmentu kufła wyryty napis *Marienbad* (ob. Łaźnie Mariańskie w Czechach), na oprawie widoczna ozdoba nakładka, nad zawiasem ozdoba w kształcie szyszek chmielu.

Szkło, cyna

wys. 14,8 cm, śred. 9,2 cm (kufel), dł. 15 cm, szer. 9 cm

Barak nr 24, badania wykopaliskowe w 2017 r.
nr inw.: MHK-199/DepKLP, MHK-200/DepKLP

A fragment of a pint with a finish
On the surface of the preserved fragment of the pint, there is inscription *Marienbad* (present day Mariánské Lázně in the Czech Republic), a decorative overlay visible on the finish, and an ornament in the shape of hop cones above the hinge.

Glass, tin

height: 14.8 cm, diameter: 9.2 cm (pint), length: 15 cm, width: 9 cm

Barrack no. 24, excavation research in 2017
inv. no.: MHK-199/DepKLP, MHK-200/DepKLP

Marianbad

Odważniki aptekarskie lub jubilerskie
Niewielkie odważniki z dwóch różnych kompletów, mniejszy o masie 10 dag i większe po 20 dag. Na dwóch widoczne stemple legalizacyjne potwierdzające ich masę.

Mosiądz

wys. od 3,4 do 4,5 cm, śred. od 2,2 do 4 cm

Barak nr 24, badania wykopaliskowe w 2018 r.*

Pharmacy or jeweller's weights

Small weights from two different sets, smaller with a weight of 10 dag and larger – of 20 dag. On two of them legalisation stamps confirming their weight.

Brass

height: from 3.4 to 4.5 cm, diameter: from 2.2 to 4 cm

Barrack no. 24, excavation research in 2018**

Barak nr 24, badania wykopaliskowe w 2018 r.

Barrack no. 24, excavation research in 2018

Fragment butelki po wodzie kolońskiej
Na powierzchni napis: [...]CKENGASSE /
4711 Koln a/Rh

Produkcja wody kolońskiej 4711 rozpoczęła się w końcu XVIII w. Swoją nazwę zawdzięcza numerowi parceli, na której znajdował się zakład perfumeryjny Petera Josepha Mülhensa i jego syna Wilhelma. Z czasem produkt zyskał popularność w całej Europie.

Szkło

wys. 7 cm, szer. 4 cm

Sanatorium TOZ/obozowa piekarnia (budynek nr 38), badania wykopaliskowe w 2018 r.*

A fragment of a cologne water bottle
On the surface inscription: [...]CKENGASSE /
4711 Koln a/Rh

The production of 4711 cologne water began at the end of the 18th century. It owes its name to the number of the lot where the perfume factory of Peter Joseph Mühlens and his son Wilhelm was located. Over time, the product gained popularity throughout Europe.

Glass

height: 7 cm, width: 4 cm

The Sanatorium of the Society for the Protection of Health/camp bakery (building no. 38), excavation research in 2018**

Widelec stołowy
Stop miedzi
dł. 22 cm, szer. 2,6 cm
Barak nr 24, badania wykopaliskowe w 2017 r.
nr inw.: MHK-118/DepKLP

A fork
Copper alloy
length: 22 cm, width: 2.6 cm
Barrack no. 24, excavation research in 2017
inv. no.: MHK-118/DepKLP

Fragment butelki

Na dnie częściowo zachowany napis:

[...]FEREN [...]SEF KESERÜVIZ oraz H 6

Popularna na Węgrzech woda mineralna Ferenc Josef Keserüviz zawierała duże ilości soli. Spożywano ją głównie przy bólach żołądka.

Szkło

śred. ok. 7 cm

Sanatorium TOZ/obozowa piekarnia (budynek nr 38), badania wykopaliskowe w 2018 r.*

A fragment of a bottle

At the bottom partially preserved inscription:

[...]FEREN [...]SEF KESERÜVIZ and H 6

Ferenc Josef Keserüviz mineral water, popular in Hungary, contained a large amount of salt. It was consumed mainly in the case of stomachache.

Glass

diameter: c.a. 7 cm

The Sanatorium of the Society for the Protection of Health/camp bakery (building no. 38), excavation research in 2018**

łyżka stołowa
Mosiądz
dł. 18 cm, szer. 3,8 cm
Barak nr 24, badania wykopaliskowe w 2017 r.
nr inw.: MHK-112/DepKLP

A spoon
Brass
length: 18 cm, width: 3.8 cm
Barrack no. 24, excavation research in 2017
inv. no.: MHK-112/DepKLP

Badania wykopaliskowe przy baraku nr 24
w 2017 r.

Excavation research beside barrack no. 24
in 2017

Nożyce

Stal

dł. 17 cm, szer. 5 cm

Barak nr 24, badania wykopaliskowe w 2017 r.

nr inw.: MHK-252/DepKLP

Scissors

Steel

length: 17 cm, width: 5 cm

Barrack no. 24, excavation research in 2017

inv. no.: MHK-252/DepKLP

Metalowy lejek z zamknięciem na pałąku
Stal, emalia, porcelana
wys. 12,5 cm, szer. 11,5 cm
Barak nr 24, badania wykopaliskowe w 2018 r.*

A metal funnel with a clip closure
Steel, enamel, porcelain
height: 12.5 cm, width: 11.5 cm
Barrack no. 24, excavation research in 2018**

łyżeczka do mokki

Na spodniej części trzonka napis *PLATER
POLSKI*

Plater

dł. 11 cm, szer. 2,3 cm

Barak nr 24, badania wykopaliskowe w 2017 r.

nr inw.: MHK-124/DepKLP

A mocha spoon

At the bottom of the handle inscription:
PLATER POLSKI

A plated object

length: 11 cm, width: 2.3 cm

Barrack no. 24, excavation research in 2017

inv. no.: MHK-124/DepKLP

Kubek emaliowany
Na dnie napis *WAWEL*, na uchu niewielkie
stalowe ogniwo
Stal, emalia
wys. 9,5 cm, śred. 10 cm
Barak nr 24, badania wykopaliskowe w 2017 r.
nr inw.: MHK-145/DepKLP

An enamelled mug
At the bottom: *WAWEL* inscription, and a
small steel link on the handle
Steel, enamel
height: 9.5 cm, diameter: 10 cm
Barrack no. 24, excavation research in 2017
inv. no.: MHK-145/DepKLP

Członkowie załogi KL Plaszow zbierający kwiaty w miejscu masowych egzekucji, na tzw. C-Dołku, 1944 r. /IPN

KL Plaszow Staff members picking flowers at the site of mass executions, on the so-called C-Dołek, 1944. /IPN

Wpinka do ubrania

Niewielka metalowa wpinka przedstawia skrzyżowany ołówek ze stylizowanymi skrzydłami, opleciony swastyką. Podczas wojny noszona przez niemieckich stenotypistów (członków *Deutsche Stenografenschaft*).

Mosiądz, emalia

wys. 1,5 cm; szer. 1 cm

Sanatorium TOZ/obozowa piekarnia (budynek nr 38), badania wykopaliskowe w 2018 r.*

A clothes pin

The small metal pin depicts a pencil with stylised wings, entwined with a swastika. During the war, worn by German stenotypists (members of *Deutsche Stenografenschaft*).

Brass, enamel

height: 1.5 cm; width: 1 cm

The Sanatorium of the Society for the Protection of Health/camp bakery (building no. 38), excavation research in 2018**

Stalówka metalowa

Na powierzchni napis: 2D | KRUPP | STAHL | V2A

Firma Krupp Stahl działała w niemieckim Essen w branży przetwórstwa stali. W okresie II wojny światowej była jednym z największych dostawców broni i środków transportu III Rzeszy. W jej zakładach wykorzystywano więźniów pracujących przymusowo.

Stal

dł. 3 cm, szer. 0,7 cm

Część obozu dla kobiet, badania wykopaliskowe w 2017 r.

nr inw.: MHK-26/DepKLP

A metal nib

Inscription on the surface: 2D | KRUPP | STAHL | V2A

Krupp Stahl company operated in Essen, Germany, in the steel processing industry. During World War II, it was one of the largest suppliers of weapons and means of transport of the Third Reich. The forced labour of prisoners was used in its plants.

Steel

length: 3 cm, width: 0.7 cm

The women's part of the camp, excavation research in 2017

inv. no.: MHK-26/DepKLP

Trzynaście pocisków z naboju 7,92 × 57 mm
Mauser
Stal
dł. 3,5–3,8 cm, śred. 0,4–0,6 cm
Część przemysłowa obozu w pobliżu papier-
ni, badania powierzchniowe w 2017 r.
nr inw.: MHK-7/DepKLP

Thirteen bullets from 7.92 × 57 mm Mauser
Steel
length: 3.5–3.8 cm, diameter: 0.4–0.6 cm
The industrial part of the camp near the pa-
per mill, surface research in 2017
inv. no.: MHK-7/DepKLP

Panorama KL Plaszow od strony ul. Swoszowickiej, kadr z filmu nakręconego przez T. Franiszyna, ps. Jagoda. / Muzeum Krakowa

A panorama of KL Plaszow from Swoszowicka St., a frame from the film shot by T. Franiszyn, code name Jagoda. / Museum of Kraków

Teren poobozowy, lata 60. XX w. /kolekcja
zdjęć Jana Rzeźnika

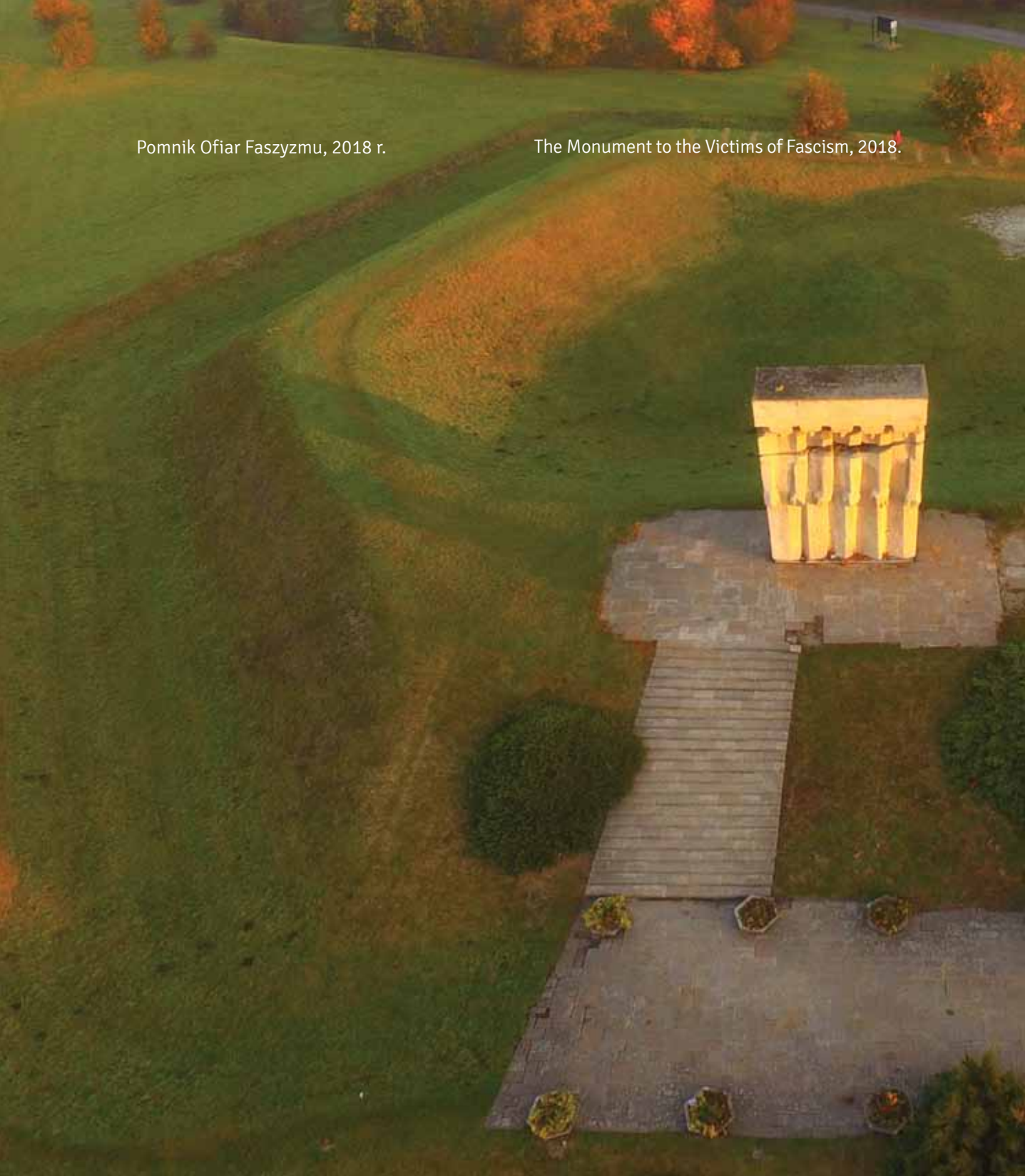
The former camp area, 1960's. /Jan Rzeźnik's
collection of photographs

Pomnik Ofiar Faszyzmu, 2018 r.

The Monument to the Victims of Fascism, 2018.

Bibliografia i przypisy

* Zabytki archeologiczne odkryte w 2018 roku są przechowywane w Muzeum Krakowa na podstawie pozwolenia Miejskiego Konserwatora Zabytków nr 1050/18. Czas na ich opracowanie wynosi 3 lata od zakończenia badań.

** Artifacts collected in 2018 are stored in Museum of Krakow due to the permission of City Monument Conservator no. 1050/18. Time needed for their analysis should be no longer than 3 years after the end of excavation.

Awtuszevska-Ettrich A., *Konzentrationslager Plaszow*, red. Königseder A., *Der Ort des Terrors. Geschichte der nationalsozialistischen Konzentrationslager* 8, s. 233–298.

Bau J., *Czas zbezczeszczenia. Wspomnienia z czasów drugiej wojny światowej*, Kraków 2006.

Bednarek M., Karski K., Śmietana M., *Miejsce Pamięci KL Plaszow. Raport za okres 2016–2017*, Kraków 2017.

Bieberstein A., *Zagłada Żydów w Krakowie*, Kraków 1985.

Dąbrowa-Kostka S., *Hitlerowskie afisze śmierci*, Kraków 1983.

Dokumenty i materiały z czasów okupacji niemieckiej w Polsce, tom I, *Obozy*, opr. Blumental N., Łódź 1946.

Gawron E., *Obóz Płaszów – część nazistowskiego planu eksploatacji gospodarczej i ludobójstwa*, Kraków czas okupacji 1939–1945, s. 396–423.

Jagielski S., *Sclavus saltans: Wspomnienia lekarza obozowego*, Warszawa 1946.

Karski K., Różycki S., Schwarz A., *Memories of recent past. Objectives and results of non-invasive archaeological research project at KL Plaszow Memorial Site*, „Analecta Archaeologica Ressoiviensis”, tom 12, s. 221–246.

Kietkowski R., *Zlikwidować na miejscu! Z dziejów okupacji hitlerowskiej w Krakowie*, Kraków 1981.

References and notes

Kocik K., *Płaszów. Próby upamiętnienia (1945–2007)*; *Płaszów. Odkrywanie*, Kraków 2016, s. 97–141.

Kotarba R., *Niemiecki obóz w Płaszowie 1942–1945*, Kraków-Warszawa 2009.

Kotarba R., *Niemiecki obóz w Płaszowie 1942–1945. Przewodnik historyczny*, Kraków 2016.

Kotarba R., *Obóz Płaszów. Historia, świadkowie, teraźniejszość*; *Płaszów. Odkrywanie*, Kraków 2016, s. 29–45.

Nelken H., *Pamiętnik z getta w Krakowie*, Toronto 1987.

Pemper M., *Prawdziwa historia listy Schindlera*, Warszawa 2006.

Pióro A., *Magister Tadeusz Pankiewicz. Biografia*, Kraków 2013.

Pióro A., *Magister Tadeusz Pankiewicz. A Biography*, Kraków 2013.

Pordes A.D., Grin I., *Ich miasto. Wspomnienia Izraelczyków przedwojennych mieszkańców Krakowa*, Warszawa 2004.

Proces ludobójcy Amona Leopolda Goetha przed Najwyższym Trybunałem Narodowym, Warszawa-Łódź-Kraków 1947.

Sachslehner J., *Kat z listy Schindlera. Zbrodnie Amona Leopolda Götha*, Kraków 2010.

Skotnicki A. B., *Oskar Schindler w oczach uratowanych przez siebie krakowskich Żydów*, Kraków 2007.

Wroński T., *Kronika okupowanego Krakowa*, Kraków 1974.

W 3-cią rocznicę zagłady getta w Krakowie (13 III 1943 – 13 III 1946), Kraków 1946.

Zimmerer K., *Zamordowany świat. Losy Żydów w Krakowie 1939–1945*, Kraków 2004.

Cyfrowe Archiwum KL Plaszow:
www.ca.muzeumkrakowa.pl

Muzeum Krakowa

Ulica Pomorska

trasa pamięci

Apteka pod Orłem

Fabryka Emalia Oskara Schindlera

Miejsce Pamięci KL Płaszów

Centrum Obsługi Zwiedzających
informacja i sprzedaż biletów

w godz. 10.00–19.00

tel. 12 426-50-60

e-mail: info@muzeumkrakowa.pl

www.muzeumkrakowa.pl

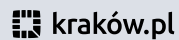
Ministerstwo
Kultury
i Dziedzictwa
Narodowego.

Staty patron medialny:

Patroni medialni:

www.mhk.pl

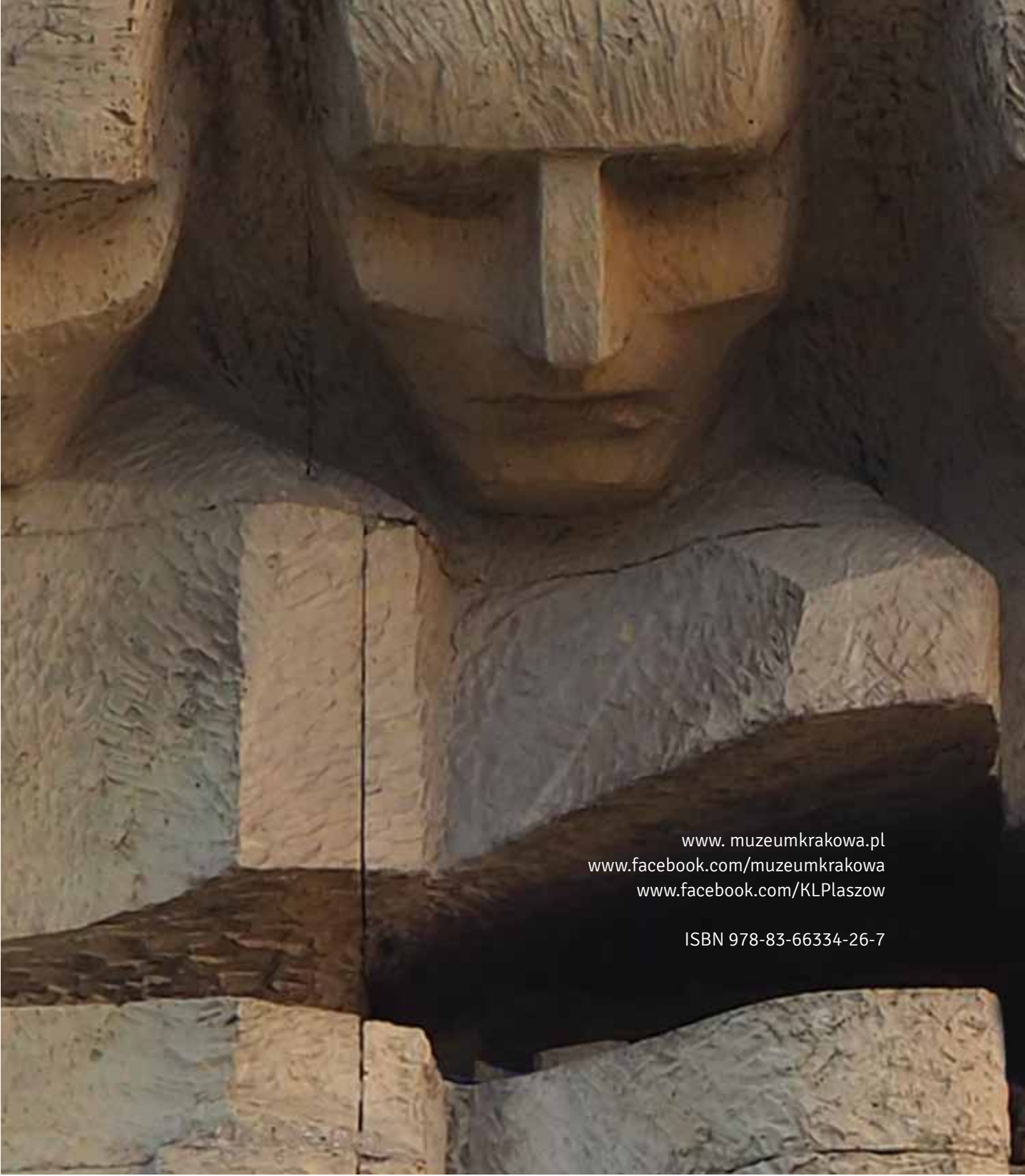
www.facebook.com/muzeumkrakowa

Każdy z przedmiotów odnalezionych na terenie KL Plaszow jest dzisiaj dla nas, muzealników i badaczy, w równym stopniu nie tylko zabytkiem podlegającym ochronie prawnej – ale przede wszystkim dowodem na przerwana ciągłość życia jego właściciela. Odnalezione szczoteczki do zębów, brzytwy, klucze, miski, łyżki są świadectwem popełnionej zbrodni. Przedmioty te są także dowodem, że pamięć, którą już teraz chronimy w odniesieniu do KL Plaszow, wiąże się z konkretnym człowiekiem. Który miał takie potrzeby jak nasze, tym samym podobne nadzieje i marzenia. Nie możemy więc, choćbyśmy tego bardzo chcieli, schronić się za naszym profesjonalizmem myśląc o nich i pracując z nimi. To jest właśnie wyzwanie, którego – nim nie stało się naszym udziałem – nie umieliśmy ani przewidzieć, ani oszacować.

Today each of the objects found in KL Plaszow area is for us, musealists and researchers, both a monument subject to legal protection, and, above all, a proof of the terminated life of its owner. Findings, such as toothbrushes, razors, keys, bowls or spoons constitute evidence of the committed crime. These items are also a proof that the memory which we have already protected in relation to KL Plaszow is associated with a specific person who had needs like ours, and thus similar hopes and dreams. Therefore, thinking about them and working with them, we cannot hide behind our professionalism, even if we really wish to. This is a challenge which we had not been able to predict or estimate before it happened to us.

dr Michał Niezabitowski
Dyrektor Muzeum Krakowa
The Director of the Museum of Krakow

www.muzeumkrakowa.pl
www.facebook.com/muzeumkrakowa
www.facebook.com/KLPlaszow

ISBN 978-83-66334-26-7